

**DE VAL VAN DE REGERING
POULLET-VANDERVELDE :
EEN "SAMENZWERING DER
BANKIERS" ?**

door

Guy VANTHEMSCHE

Vrije Universiteit Brussel

I. INLEIDING

De regering Poulet-Vandervelde werd in de jaren 1925-1926 de "demokratische" regering genoemd, de eerste in de Belgische geschiedenis. Inderdaad was het de eerste maal dat de "travailleistische" idee in de praktijk verwezenlijkt werd : liberalen en konservatieve katoelieken stonden samen in de oppositie. De draagwijdte van dit feit is zonder meer duidelijk. Nu nog, in 1977, beroepen de voorstanders van progressieve frontvorming zich op dit "historisch precedent", zoals onlangs nog KP-leider Van Geyt in een elektoraal debat op BRT (11.4.1977). Maar verschillende "eigenaardigheden" deden zich voor tijdens haar bestaan : ze had af te rekenen met een heftige perscampagne; extra-parlementaire oppositiebewegingen staken de kop op; het regeringsplan ter bestrijding van de toen zeer scherpe monetaire crisis sneuvelde op een cruciaal moment in duistere omstandigheden; ten slotte, hoewel de eensgezindheid tussen beide regeringspartners nog grotendeels onaangetast was en het ministerie Poulet nog kon rekenen op een brede parlementaire meerderheid, moest de regering ontslag nemen. Door de opstapeling van al deze ongewone fenomenen — juist tijdens een "linkse" regering — kan men zich dus afvragen of men hier niet te maken heeft met een geprivilegieerd moment om eindelijk de vinger te leggen op een ondubbelzinnige manifestatie van de zo dikwijls aangehaalde maar steeds zo obskure "macht van de financieel-ekonomische kringen" ?

De talrijke moeilijkheden, economisch en politiek; sommige slechtbepaalde omstandigheden; het duistere terrein van de bindingen financiewereld/politiek -- dit alles maakt van de periode Poulet een vruchtbaar onderwerp (één van de vele) voor mytevorming. Een synthese van het voorhanden zijnde bronnen- en literatuurmateriaal kan dus best die eventuele mytes en a priori-konklusies helpen vermijden. Hier dus geen "revelaties"; zeker geen "definitieve antwoorden": deze tekst tracht slechts een *status quaestionis* te bieden, temeer daar hij opgesteld werd als seminariewerk (*). Ten slotte, omdat mijn competentie daarvoor ontoereikend is, maar ook omdat het de konklusies niet stoffeert, zal men hier geen detailonderzoek vinden van de technisch financieel-monetaire aspecten en van het verloop der onderhandelingen voor de stabilisatielening, waarvoor men overigens kan verwijzen naar de werken van V. Janssens en van Van der Wee en Tavernier. Ook heb ik geen beroep gedaan op de archieven van de Nationale Bank en van het Ministerie van Financiën, maar volgens V. Janssens en Van der Wee, die dit wel deden, werden daar geen stukken van "doorslaggevend" belang opgediept.

2. DE FINANCIËEL-MONETAIRE KRISIS EN HET PLAN JANSSEN

a. De oorzaken van de ontreddeering

De eerste wereldoorlog had de produktiekapaciteit van België sterk aangetast. Een groot deel van het industrieel potentieel was vernield; het aantal arbeidskrachten was gevoelig gedaald door de demografische aderlating; de produktie stond op een laag peil (bv. : de steenkoolproduktie bedroeg in de jaren na de oorlog slechts 41% van de vooroorlogse capaciteit (1)) en kon bijgevolg de sterk stijgende

(*) "Oefeningen Hedendaagse Periode", Prof. Dr. J. Craeybeckx, V.U.B., akademiejaar 1976-1977.

(1) F. BAUDHUIN, *Histoire de la Belgique contemporaine*, Bruxelles, Renaissance du Livre, 1974, p. 264.

vraag niet volgen. Het verbreken van het evenwicht tussen vraag en aanbod door achterblijven van dit laatste was echter niet de enige ontredde factor. Zeer belangrijk was ook de enorme overlikwiditeit : het publiek en de ekonomie beschikten over teveel geldmiddelen. "Bijna de ganse hoeveelheid monetaire likwiditeit voortkomend uit de oorlogsinflatie werd ter beschikking van de ekonomie gelaten" (2) : in 1913 waren 1067 miljoen BF in omloop, in 1924 bijna 8 miljard. Overlikwiditeit, te grote vraag voor een traag herstellende produktie — inderdaad ging *inflatie* hét probleem van de na-oorlogse jaren worden (indices : 100 in 1914, 470 in 1920).

Tevens zette de overwinningroes de publieke overheid zeker niet tot een voorzichtige financiële politiek aan, integendeel. De regering was zeer vrijgevig geweest in het toekennen van oorlogsschadevergoedingen. Ze had ook beslist de oorlogsmarken die onder de Belgische bevolking in omloop waren, aan het zeer voordelige vooroorlogse tarief inwisselbaar te maken : 1,25 BF per mark, terwijl die nu in feite slechts 0,65 BF waard was. 6.109 miljoen mark werden ingewisseld, terwijl de omloop van marken in België tijdens de oorlog slechts 4,5 miljard bedragen had, zodat ca. 1,5 miljard mark in België werden binnengesmokkeld om er uitgewisseld te worden. Naast het feit dat deze onbezonnen politiek (steunend op wat later een illusie gebleken is, nl. de "le Boche paiera"-opvatting) de overlikwiditeit nog in de hand werkte, had de Staat zich hierdoor een enorme *schuld* op de hals gehaald. De enorme stijging van de staatsuitgaven werd gedekt door een geweldige toename van de uitgifte van kortlopend schatkistpapier (1922 : 3,9 miljard; 1923 : 4,3 miljard; 1925 : 5,4 à 6 miljard). Maar die politiek kon slechts een korte-termijnoplossing zijn, vermits de inkomsten uit schatkistbons onrechtstreeks weer werden opgeslokt door de terugbetaling ervan, eens de termijn voorbij. Kortom, de totale staatsschuld was in 1925 opgelopen tot 41,7 miljard, een bedrag dat nog nooit voordien bereikt was in de Belgische geschiedenis.

Nu is het zo dat die zeer precaire staat van de Belgische ekonomie en financiën ook tot uiting kwam in de uitgesproken zwakte van

(2) V. JANSSENS, "De inflatie na de Eerste Wereldoorlog en de stabilisatie van de Belgische Frank", *Ekonomische Geschiedenis van België. Behandeling van bronnen & problematiek. Handelingen van het Colloquium te Brussel, 17-19 nov. 1971*, Brussel, ARA, 1972, p. 78.

de Belgische frank op de valutamarkten. "Inflatie leidt meestal tot een verbreking van het evenwicht van het lopende betalingsverkeer met het buitenland. In een stelsel van vrij bewegende wisselkoersen zal (dit) tot uiting komen in een stijging van de koers van de vreemde valuta uitgedrukt in nationale valuta" (3). Inderdaad, de ontkoppeling van de munt van de goudstandaard na Wereldoorlog I leidde tot sterke fluktuaties van de pariteiten (1914 : 25,31 BF per pond sterling; sept. 1925 : 109 BF). In 1925, het jaar van de vorming van de regering Poulet-Vandervelde, werd de toestand bijzonder hachelijk. Een nieuwe daling van de BF was te verwachten (deels door de daling van de FF, waarmee onze munt in het buitenland "psychologisch gebonden" was); een lening van 1,8 miljard BF (monetaire herstelbons) verviel op 1.12.1926. Tot overmaat van ramp waren, iets vroeger reeds, de laatste illusies in verband met de Duitse herstelbetalingen de grond ingeboord en eisten de V.S. de betaling van de Belgische oorlogsschuld (die men — tussen geallieerden — hoopte kwijtgescholden te zien). Kortom, de noodzaak van een grondig herstel van onze economie drong zich op. In die kontekst trad minister A.E. Janssen naar voren met zijn stabilisatieplan.

b. Het stabilisatieplan Janssen

De financieel-monetaire kwestie werd dé prioriteit van de regering Poulet. Poulet zelf had aan zijn deelname een *conditio sine qua non* gesteld : de opname van zijn Leuvense universiteitskollega A.E. Janssen in de regering als "technikus"-minister van financiën. "Toute la combinaison que je tâche de mettre sur pied repose sur votre présence. Vous êtes, pour le pays et pour l'étranger, la garantie que nos finances demeureront saines... Nos futurs collègues socialistes ont applaudi à votre collaboration" (4).

Janssen was een vermaard expert in de financiewereld en was directeur in de Nationale Bank geweest. Hij had een belangrijke rol ge-

(3) V. JANSSENS, *art.cit.*, p. 73.

(4) Brief van Poulet aan Janssen, 6 juni 1925. A.R.A., Brussel, *Fonds Poulet*, nr. 158. Over Janssen twee recente werken : *Albert-Edouard Janssen raconté par ses amis*, Bruxelles, Oyez, 1976, 223 p.; (Comtesse) PLATER-ZYBERK, *A.E. Janssen raconté par sa fille, la comtesse Plater-Zyberk*, Bruxelles, Oyez, 1976, 296 p.

speeld in het financieel herstel van Oostenrijk en Hongarije en wist dus beslist hoe zulke problemen aan te pakken. Zijn ervaring zou erg van pas komen in deze delikate operatie want, volgens het dikwijls aangehaalde citaat van Janssen zelf, moest hij "een heelkundige ingreep uitvoeren op een trein die 150 km/u reed". Die heelkundige ingreep had tot doel een algemeen herstel van de nationale ekonomie en financiën en in het bijzonder de daarvoor absoluut noodzakelijke stabilisatie van de BF.

De manieren waarop Janssen dit konkreet trachtte te bereiken : 1) het budget van 1926 in evenwicht brengen (door besparingen en 600 miljoen nieuwe belastingen), 2) de graduele terugbetaling van de regeringsschuld aan de Nationale Bank (5.680 miljoen, vnl. door de inwisseling van de marken) door een revaluatie van het goudbezit van de Bank en door een lening van 150 miljoen \$, 3) een *de facto* stabilisatie van de BF op 107 F per pond sterling. *De facto*, want in Janssens optiek was dit niveau een minimumbasis, waarop een latere revalorisatie kon geënt worden. Het uiteindelijk doel van de toenmalige ekonomische wetenschap en van het publiek was immers de herkopeling van de munt aan de vooroorlogse goudstandaard. Het welslagen van het gehele plan hing dus voornamelijk af van twee elementen : in het buitenland, het bekomen van de lening en in het binnenland, de strijd tegen de ontwaarding van de BF, door het aanspreken van de reserves van de Nationale Bank.

c. De onderhandelingen met de buitenlandse bankiers en de strijd op het monetair front

Janssen maakte de krachtlijnen van zijn plan bekend op 28 september 1925 (5) en nam onmiddellijk kontakt op met de grote buitenlandse bankiers, met name zij die een konsortium vormden bestaande uit de "J.P. Morgan & Co & Guaranty Trust" (V.S.), de "Baring Brothers & Westminster Bank" (G.B.), "Hope & Co" (Nl.), de "Stockholms Enskilda Bank" en de "Union Bancaire Suisse". De

(5) Hoewel met verpletterend overwicht (116 voor, 3 tegen, 22 onth.) werd het plan in de Kamer pas goedgekeurd op 16 februari 1926 : men had alles punt per punt besproken : obstruktie ?

bankier J.P. Morgan was hierin veruit de belangrijkste onderhandelaar, gezien zijn grote invloed in de financiële wereld van de V.S. (tevens had de regering Delacroix, zich door een vroegere lening bij Morgan, reeds konventioneel verbonden met die financier). Morgans houding zou dus grotendeels het lot van Janssens plan bepalen.

De onderhandelingen startten in oktober 1925 te Londen. Vrij vlug, op 10 oktober reeds, verklaarde Janssen dat een "principe-akkoord" bereikt was in verband met de 150 miljoen \$-lening. In hoeverre de minister hier niet voorbarig is geweest en aan "wishfull thinking" gedaan heeft, is een zeer belangrijk punt in de bepaling van de oorzaken van Janssens mislukking (zie infra). Wat het ook zij, een tijd later (okt.-nov. '25) lieten de bankiers weten dat nog verschillende punten grondig moesten besproken worden vooraleer van de lange-termijn-lening sprake kon zijn. De oppositie ging voornamelijk uit van Morgan en zijn adjunct-zaakgelastigde Leffingwell en had vooral betrekking op het beloofde begrotingsevenwicht (het onderscheid gewone-buitengewone begroting leek hen onaanvaardbaar) en op de grootte van de interne vlottende schuld (d.w.z. de kortlopende schatkistbons die door het publiek op ieder ogenblik konden ingewisseld worden) (6). De bankiers eisten tevens ook de zgn. "industrialisatie" van de Belgische Spoorwegen, d.w.z. de omvorming van die staatsdienst in een regie, met aandeelhouders (maar onder controle van de Belgische Staat), dit tegelijk om het budgettaire onevenwicht te verminderen en om de vlottende schuld te konsolideren (de houders van schatkistbons werden automatisch aandeelhouders). Later zou minister Anseele een wetsvoorstel in die zin indienen, ondanks de aanvankelijke socialistische tegenstand hiertegen. Verdere onderhandelingen (nov.-dec. te New-York) zouden niets nieuws opleveren en stelden het toekennen van de lening steeds verder uit. Wel werd in oktober 1925 een noodlening van 27,5 miljoen \$ aan de Nationale Bank toegestaan. Inderdaad moest daar een praktisch onophoudelijke strijd geleverd worden tegen de muntontwaarding en het terugtrek-

(6) Deze kritiek komt reeds tot uiting in een telegram van B. Strong (Dir. Federal Reserve Bank V.S.) en M. Norman (goev. Bank England) van 8 okt. 1925, gecit. in R.H. MEYER, *Bankers' diplomacy. Monetary stabilisation in the twenties*, New-York-London, Columbia U.P., 1970, p. 21. Over de buitenlandse bankiers i.h.a. : L.V. CHANDLER, *Benjamin Strong, central banker*, Washington, Brookings Institution, 1958, X-496 p.; H. CLAY, *Lord Norman*, London, Macmillan, 1957, IX-489 p.; L. COREY, *House of Morgan*, G. Howard-Watt, 1930; E. HOYT, *House of Morgan*, New-York, Dodd, Mead & Co, 1967.

ken en te gelde maken van de schatkistbons door partikulieren. Beide aspecten waren immers gebonden : door de terugtrekkingen zag de Bank haar reserves slinken, die zo nodig waren voor de ondersteuning van de koers van 107 BF per pond sterling, maar door die terugtrekkingen was het publiek tevens in het bezit van grotere geldmiddelen, die onmiddellijk gemobiliseerd werden om vreemde deviezen aan te kopen. Door het dubbel aspect van dit fenomeen werd het hoofdprobleem bijgevolg het vinden van steeds nieuwe geldmiddelen voor de Nationale Bank. In juni 1925 bedroegen de reserves nog 89 miljoen \$. Op 15 september werden 40 miljoen \$ reserves op de wisselmarkten geworpen, massa die reeds half-november opgebruikt was. De uitgifte van speciale bons met verhoogde interesten aan privébanken (hetgeen Baudhuin een "expédient" noemt : het waren immers "des crédits à l'état sous forme déguisée" door de banken) (7); de verdubbeling van de buitenlandse noodlening van 27,5 miljoen \$, enz., zouden slechts een tijdelijke oplossing zijn, hoewel tegen het einde van het jaar 1925 een zekere maar voorbijgaande kalmte op de wisselmarkten optrad (de band met de FF, anders zo sterk, was nu effectief verbroken : de BF bleef stabiel op 107 BF per pond sterling, terwijl de FF steeds dieper zakte).

Maar de noodzaak van de definitieve toekenning van de buitenlandse lening drong zich steeds even sterk op. De onderhandelingen met de bankiers werden hervat in maart 1926. Maar dit was nu het fatale moment voor het plan van de minister : de bankiers kwamen opzetten met nieuwe voorwaarden : een lening van slechts 100 miljoen \$, aflosbaar op een termijn van slechts 3 jaar (daar waar Janssen op een termijn van 30 jaar hoopte). Vooral deze laatste buitensporige eis maakte de afsluiting van de lening onmogelijk. Die plotse nieuwe voorwaarden van de bankiers, hun "volte-face", zijn nog steeds een tamelijk duister punt. Dientengevolge is het ook op zeer verschillende manieren geïnterpreteerd (die interpretaties komen hieronder aan bod).

Het toekennen van de lening was dus grotendeels gekompromitteerd, maar vooraleer met F. Hautain (goeverneur van de Nationale Bank) te Londen de onderhandelingen van de laatste kans te gaan voeren, riep Janssen de Belgische bankiers nog samen op 10 maart. Hij wou hen op de hoogte stellen van de hachelijke toestand en

(7) F. BAUDHUIN, *Histoire économique de la Belgique 1914-1939*, Bruxelles, Bruylant, 1946, dl. I, p. 156.

trachtte fondsen te vinden om het hoofd te bieden aan het vervallen van de 1,8 miljard BF-lening op 1.12.1926 (de buitenlandse bankiers hadden hiervan een *conditio sine qua non* gemaakt, vooraleer nog over de lening te onderhandelen). Enkele uren na de vergadering met de Belgische bankiers was de mislukking van de onderhandelingen echter een publiek geheim en beschouwde men het plan Janssen als definitief mislukt. Diezelfde 10 maart reeds, werden 450.000 pond sterling aangekocht te Brussel; een echte paniek brak los op de valutamarkt. Donderdag de 11de, werden nog 750.000 pond sterling aangekocht; de 12de en 13de 2,5 miljoen pond sterling ! De aanval op het 107-niveau werd onuitstaanbaar. Ten einde raad besliste de regering, op 15 maart, "Zwarte Maandag", de BF niet meer te ondersteunen en de koers zijn vrije loop te laten gaan. Diezelfde dag noteerde de BF al 121,80 per pond sterling. Janssen trachtte nog — zijn laatste kans ! — een lening te bekomen van de binnenlandse bankiers nu op die van hun buitenlandse collega's niet meer moest gerekend worden. En hoewel Janssen zich hierover nog min of meer optimistisch kon uitspreken in de maand april (8), lieten de bankiers begin mei 1926 weten dat ze ten slotte die lening niet zouden steunen.

Ook minister Janssen was nu van oordeel dat zijn plan voorgoed veroordeeld was en nam bijgevolg ontslag begin mei. De regering, die geruime tijd reeds stiltaan afbrokkelde (minister Tschoffen : 10 dec. 1925; minister generaal Kestens op 14 jan. 1926; ministers Carton de Tournai en Rolin-Jaequemyns op 4 mei), volgde hem hierin op 11 mei. Ze had zich steeds als hoofddoel de financiële gezondmaking van het land vooropgesteld; ze was in haar opzet niet geslaagd en trok daar — verbitterd ? — de konklusies uit. De gehele operatie ter ondersteuning van de BF op het niveau 107 had aan de Nationale Bank 87 miljoen \$ gekost, volledig tevergeefs : op Pasen 1926 noteerde het pond sterling 133 BF; het land ging naar alle waarschijnlijkheid een lange crisis tegemoet. Wie draagt de verantwoordelijkheid voor deze complete mislukking ? Is of zijn er wel verantwoordelijke(n) ?

(8) "J'ai eu hier vendredi un long entretien avec Van de Vyvere et Fabri (voorzitter Banque d'Outremer). Fabri avait causé avec la Société Générale et la Banque de Bruxelles et il résulte de cet entretien que si la Banque Nationale met un peu d'eau dans son vin, il y a désir réciproque d'arriver à un accord qui comprendrait notamment une ouverture de crédit de 500.000.000 fr. ..." — Janssen aan Poulet, 3 april 1926, A.R.A., *Fonds Poulet*, nr. 158.

3. WAT LEIDDE TOT HET ONTSLAG VAN DE REGERING ?

a. De vorming van de "demokratische" regering : het politiek klimaat

De verkiezingen van 5 april 1925 brachten een ware doorbraak voor de BWP, die voor het eerst de grootste partij (in stemmenaantal) van het land werd (BWP : 78 zetels (+10); kat. : 78 (-2); lib. : 23 (-10)). Maar onmiddellijk ging de vorming van een nieuwe regering enorme moeilijkheden opleveren. De duur van de regeringskrisis zelf is veelbetekenend : de langste die de Belgische geschiedenis ooit gekend had (ca. twee en een halve maand, als men de ongelukkige poging van Van de Vyvere niet meerekent). De koning stelde niet minder dan zes achtereenvolgende formateurs aan (Vandervelde eerst, als leider van de overwinnende partij; dan Van de Vyvere; de Broqueville; opnieuw Van de Vyvere, die een katholiek minderheidskabinet trachtte te vormen — letterlijk een ééndagsvlieg —; Adolphe Max; tenslotte Poulet). Prosper Poulet (1868-1937) was een uitgesproken kristen-demokraat en genoot het vertrouwen van de kristelijke arbeidersorganisaties (9), alsook van de BWP, vertrouwen dat overigens wederzijds was. De grote overwinning van de BWP, de wil van de liberalen om in ieder geval in de oppositie te blijven, de wederzijdse sympathie tussen de kristen-demokraten en de socialisten : redenen genoeg voor Poulet en Vandervelde om zich in te spannen een totaal nieuw experiment op touw te zetten; experiment waarvan Vandervelde reeds één jaar eerder sprak, toen hij een regering aankondigde "van al de arbeiders van België, gelovigen en ongelovigen".

Maar formateur Poulet zou vnl. met twee moeilijkheden af te rekenen hebben : 1) de eisen van de socialisten, 2) het wantrouwen en zelfs de uitgesproken vijandschap van sommige katholieken tegenover de voorgestelde coalitie. Het eerste probleem leverde geen onoverwinnelijke moeilijkheden op. De BWP, als grootste partij, had het premierschap voor zich opgeëist. Vandervelde en Wauters, de voornaamste BWP-woordvoerders bleven echter op die eis niet staan, vooral als bleek dat Poulet het premierschap zou waarnemen. Wat

(9) Getuige hiervan zijn o.a. de talrijke felicitatie- en steuntelegrammen die Poulet bij iedere belangrijke gelegenheid kreeg van die organisaties en die nu nog in het *Fonds Poulet te Brussel* te vinden zijn.

het BWP-programma betrof (militaire dienst op 6 maand; uitbreiding sociale zekerheid; fiskale vrijstelling van het levensminimum; invoering fiskale eed en borderel van coupons), waren ze tevens bereid hun maximalistische stellingen te verzaken en de uitvoering van het gehele sociale programma (dat overigens grotendeels overeenkwam met de kristen-demokratische eisen) ondergeschikt te maken aan de monetaire sanering. Ze waren immers de mening toegedaan dat "het beter is de frank van de werkmans te redden dan kostelijke sociale wetten te stemmen waarvan de uitslag zal vernietigd worden door de geldontwaarding" (Janssen). Poulet en Vandervelde hebben waarschijnlijk rekening gehouden met Van de Vyvere's opmerkelijke profetie — of hadden er meer rekening mee moeten houden — (10) : "...U moet op bescheiden wijze contact opnemen met de socialisten. Vandervelde en zijn vrienden zouden moeten begrijpen dat indien zij aan hun fiscaal programma blijven vasthouden, zij onmiddellijk een vertrouwenscrisis gaan uitlokken. Verlies niet uit het oog het monetair gevaar en de kwestie van de Schatkist. Ik vrees dat U op deze twee punten geen duidelijk besef hebt van het onmiddellijk gevaar. Al de rest in de politiek is merkwaardig plastisch, maar de schatkistkwesties zijn onverbiddeel onbuigzaam... of we krijgen een regime Francqui, Cattier..." (!). Een geest van verantwoordelijkheidsgevoel en gematigdheid klonk dan ook door in de regeringsverklaring van 23 juni. De eerste minister verklaarde immers duidelijk dat het uitvoeren van de sociale wetgeving, nochtans de bestaansreden zelf van de socialistisch/kristen-demokratische regering, ondergeschikt was aan het voorhanden zijn van financiële middelen. Het was dus bepaald geen "revolutionaire geest" die in het nieuwe ministerie overheerste. Niet iedereen was echter die mening toegedaan. Reeds om te beginnen toonde het Belgische episkopaat geen onverdeeld entoesiasme tegenover de voorgestelde formule. Kardinaal Mercier maakte indirect aan Poulet duidelijk (langs een brief om van Fr. Van Cauwelaert aan Poulet van 7 juni 1925) dat de samenwerking bepaalde restricties inhield : bij de bevolking moesten "valse voorstellingen omtrent de aard der samenwerking vermeden worden". Verder moesten de katolieken, de socialisten aanzetten tot een schoolpakt zoals in Nederland. Mercier drukte hier de wens van de Paus zelf uit : eerder had hij immers, in

(10) Brief van Van de Vyvere aan Poulet, 3 mei 1925, geciteerd in L. MOYER-SOEN, *Prosper Poulet en de politiek van zijn tijd*, Brugge, Desclee-De Brouwer, De Kinkhoorn, 1964, p. 275.

een brief aan de Duitse rijkskanselier Marx waarin hij handelde over de Zentrum-socialisten-koalitie, aangemaand dat ook in België in een dergelijk geval met omzichtigheid moest gehandeld worden (11). Hetzelfde standpunt vinden we in de "Gezamenlijke Herderlijke Brief" van 18 augustus 1925, die de veroordeling van het socialisme door de Kerk herhaalde. Werd daarom de regeringskoalitie veroordeeld? Neen: men was wel verplicht geweest die regering te vormen, een alternatief was gezien de stembusuitslag niet mogelijk, geven de bisschoppen toe; het was "ofwel die regering, ofwel de anarchie", wordt er met spijt aan toegevoegd. Tevens wordt herhaalde malen gespecificeerd dat het gaat om een "beperkte en tijdelijke samenwerking... niet te verwarren met leerstelsels en programma's" (12).

Het gebrek aan entoesiasme van de bisschoppen maakte, binnen zekere milieus van de katholieke partij, plaats voor echte tegenkanting. Poulet was zich zeer goed bewust van die interne oppositie, maar wilde een openlijke breuk tussen rechter- en linkerzijde van zijn partij vermijden. Hij maakte zonder meer duidelijk aan zijn toekomstige socialistische partners: "...de medewerking van de rechterzijde is nodig. Dit is een voorwaarde sine qua non van het succes... ik weiger met een koalitie sloop te gaan waaraan de meerderheid van de rechterzijde haar vertrouwen ontzegt" (13).

Enkele dagen later zou Poulet inderdaad aanvoelen hoe de katholieke conservatieve vleugel over zijn toekomstige regering dacht. *La Libre Belgique* publiceerde immers op 5 juni reeds (door een indiskretie) met grote verontwaardiging, de officieuze lijst der ministers van de komende regering. Onmiddellijk tekende Jaspar, leider van de katholieke rechterzijde, openlijk verzet aan; de Vereniging der Katholieke Kringen protesteerde heftig; Carton en De Liedekerke, die reeds opgenomen waren in de portefeuillevverdeling, trokken zich terug. Op 13 juni, bij een vergadering van de katholieke parlamentsfractie, kreeg Poulet het vertrouwen van de kamerleden met slechts één stem meerderheid. De katholieke senatoren trokken zich toen zelfs terug: een duidelijk verdikt vanwege de rechterzijde! Poulet dacht er bijgevolg een tijdlang aan, zijn formateursopdracht te verzaken; maar ten slotte werd een kompromis gevonden door Van de Vyvere, die

(11) L. MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 277.

(12) K. VAN ISACKER, *Herderlijke brieven over politiek 1830-1966*, Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1969, pp. 100-111.

(13) Einde mei, A.R.A., *Fonds Poulet*, nr. 148.

het vertrouwen genoot van de rechterzijde, in de regering op te nemen. Ook de liberaliserende technici generaal Kestens en Rolin-Jaequemyns kregen een portefeuille toegewezen (maar de liberalen werden hiervan de dupe niet : Hymans riep Rolin later toe in de Kamer : "Vous ne représentez que vous-même et votre famille" !). Maar uit de vertrouwensstemming, na de regeringsverklaring van 23 juni, zou nog steeds blijken dat een groot deel van de katolieke fractie Pouillet afkeurde. Ondanks de zeer brede parlementaire steun waarop hij kon rekenen (123 voor, 37 tegen, 15 onthoudingen) was Pouillet bijzonder mistevreden over de manier waarop de katolieke rechterzijde, onder leiding van Jaspas, had gestemd : hij zag er, volgens Moyersoën (p. 281), een blijk van persoonlijk wantrouwen in. Dit wantrouwen beperkte zich niet tot de vertrouwensstemming. Steeds voornamelijk onder leiding van Jaspas ging een deel van de katolieke partij zich met de liberalen altijd scherper opstellen tegen de regering en haar beleid. Zo spraken bv. Renkin, Jaspas en Michaux nog op 11 maart (amper twee maand voor de val van de regering) hevige anti-regeringstoespraken uit op een vergadering van de verenging der Katolieke Kringen. Toen was er zelfs sprake van de Vereniging aan te sluiten bij de "Ligue de l'Intérêt Public", een zeer belangrijke extra-parlementaire oppositiebeweging (waarover later nog meer) (14). Ook de katolieke pers was verscheurd : een blad als *La Libre Belgique* ging bv. praktisch dezelfde taal voeren als het liberale *L'Indépendance Belge*, terwijl andere kristelijke bladen (bv. *Het Volk*) de regering steeds bleven steunen. Kortom, er ontstond blijkbaar een algemene polarisatie pro/kontra de regering.

Stond de katolieke partij werkelijk voor een definitieve scheuring ? Blijkbaar wel, als men de artikels van A. Mélot in de rechts-katolieke *Revue Générale* (1925-1926) mag geloven. In zijn maandelijkse politieke commentaren komen steeds opnieuw de interne moeilijkheden van de katolieke partij aan bod. In een artikel van 15 februari 1926 stelt hij (opgelucht) vast dat de katolieke opposanten van de Pouillet-politiek zich in een nieuwe aparte parlementaire fractie georganiseerd hebben : een "nouveau groupe de droite", waarvan de aanhangers vooral uit het Waalse landsgedeelte kwamen : Pouillet was

(14) Zie artikel in *La Libre Belgique*, 13.3.1926, p. 1.

immers vlaamsgezind en had bv. amnestie beloofd (15). “Que l'on veuille bien ne pas oublier que l'unité du parti catholique belge n'est pas un article de foi ! A la Fédération des Cercles et Associations on semble commencer à le comprendre” (15 maart : naar aanleiding van bovenvermelde vergadering). Ook *La Métropole* van 27 april 1926 schreef, naar aanleiding van debatten binnen de Vereniging, dat “le parti catholique est fini”. Blijkbaar met spijt zal Mélot later nog schrijven : “...c'eût été peut-être l'occasion d'opposer définitivement l'une à l'autre deux coalitions rivales : l'une comprenant les libéraux et les catholiques traditionnels, l'autre comprenant les socialistes et des catholiques partisans d'idées neuves” (16).

Het ging dus wel veel verder dan het zuiver “persoonlijke wantrouwen” waarover Pouillet het had. Men vergete de periode niet waarin de regering gevormd werd : het algemeen enkelvoudig stemrecht was slechts 6 jaar oud; de parlementaire opmars van de BWP scheen niet te stuiten; het was de eerste maal dat de socialistes *als socialistes* en met uitgesproken sociale eisen in een regering traden, buiten de geest van de “Union Sacrée”. “Alles” scheen nog mogelijk, temeer daar de kristen-demokratische fractie zich nu voor het eerst had laten winnen voor een uitgesproken sociale koalitie-politiek (vandaar de naam “demokratische” regering, die aan het ministerie Pouillet-Vandervelde gegeven werd). Dat zo'n regering door sommige milieus als een bedreiging ervaren werd is dus helemaal niet onbegrijpelijk, hoewel men kan tegenwerpen dat de regeringsverklaring eigenlijk slechts vage intenties bevatte. Maar Tschoffen schreef terecht : “De regering werd niet veroordeeld om hetgeen ze gedaan had, maar om hetgeen ze had kunnen doen” (17). Dit maakt het politieke klimaat duidelijk waarin de regering verder zal evolueren; de vijandigheid die eruit voortvloeide is van decisief belang voor wat de “psychologische faktor” in de val van de regering genoemd wordt.

(15) Mélot geeft de volgende verdeling : wat hij noemt “socialiserende katoelieken” : alle volksvertegenwoordigers van de arrondissementen Leuven, Antwerpen, Mechelen, Turnhout, Brugge, Kortrijk, Veurne, Ieper, Gent, Aalst, Oude-naarde, St.-Niklaas, Hoei, Hasselt, Roeselare en Tongeren (in totaal 53); tegen Pouillet waren al diegenen uit Aarlen, Neufchâteau, Namen, Dinant, Nijvel, Bergen, Charleroi, Soignies, Thuin en 6 op 9 in Brussel, 1 op 3 in Dendermonde, 1 op 2 in Doornik, 2 op 3 in Luik, 1 op 2 in Verviers.

(16) A. MELOT, *50 années de gouvernement parlementaire*, Bruxelles, Rex, s.a., p. 330.

(17) *Revue Belge*, 15.2.1927.

Niet zonder redenen zou Albert I kunnen schrijven : "In de loop van mijn regering en gedurende het tijdperk der regering van Leopold II dat ik gekend heb, ontmoette ik nooit een ministerie dat met zoveel moeilijkheden te kampen had als dat voorgezeten door Poulet" (18). Het wantrouwen dat zich reeds uitte tegenover een regering in vorming, ging inderdaad uitmonden in enorme moeilijkheden voor die regering, eens ze een effectieve politiek voerde.

b. De objekten van het verzet

Het budgettaire evenwicht was een integrerend deel van het plan Janssen. De budgettaire erfenis van de regering Theunis woog echter zwaar door, ook op de begroting 1926 : men verwachtte een deficit van 776 miljoen BF (19). Maar men kompenseerde dit door 139 miljoen besparingen op de gewone uitgaven (vooral Landsverdediging : afschaffen van sommige divisies, 15% minder officieren; 30% minder magistraten) en, vooral, door 600 miljoen nieuwe belastingen. Hier toonde de regering haar progressistisch gelaat : "Le signe caractéristique du régime fiscal qui vient d'être adopté, c'est le dégrèvement

(18) Brief aan Poulet, 3.1.1926, gecit. in MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 281.

(19)	Budget in 1000 BF	Inkom.	Uitg.	+	-
- gewoon		5.326.149	5.322.750	3.399	
- buitengewoon					
"à propr. parler"		148.879	334.580		185.701
terugvorderbaar		525.195	659.254		134.059
- reg. ondern. (*)					
uitbating		2.328.034	2.344.704		16.670
buitengew.		-	443.104		443.104
		8.328.257	9.104.392	3.399	779.534
					- 776.135

(*) hierin deficit & sanering spoorwegen zeer belangrijk.

Cijfers geciteerd door H.L. SHEPHERD, *The monetary experience of Belgium 1914-1936*, Princeton U.P., 1936, p. 122.

des charges qui pèsent sur les travailleurs. Les salariés paieront moins en 1926 qu'en 1925", kon *Le Peuple* trots schrijven op 30 december 1925. Inderdaad : alle inkomens, die minder dan 7200 BF per jaar bedroegen, werden vrijgesteld van belastingen; ca. anderhalf miljoen mensen waren hierbij betrokken ! Bijgevolg moesten 350 miljoen aan belastingen-minderinkomsten ten laste vallen van een beperkte categorie van 138.000 kapitaalkrachtige belastingsplichtigen. Men voege hierbij nog een stijging met 50% van de rechten op de grote suksessies en een toename van de belasting op de beursoperaties. Die belastingspolitiek is (naast de voorgestelde homologatie van de akkoorden van de konferentie van Washington van de Internationale Arbeidsorganisatie in 1919, nl. de 8-uren-dag) de enige konkrete uiting geweest van de fundamenteel nieuwe visie van de regering Pouillet : de andere doeleinden waren slechts verre opties.

Toch was hierdoor de basis gelegd voor een hardnekkig verzet; de antipatie tegenover een "verdachte" regering kon zich nu kristalliseren rond welbepaalde, konkrete tema's. De misnoegden schaalden zich rond de steeds wederkerende slogans als "inquisition fiscale", "nécessité d'une politique fiscale nationale et non de classe", "solidarité nationale devant la crise". Steeds weer werd door de zwaarder belaste klasse de gelijkheid (!) voor de fiskaliteit geëist. "L'on verra un grand industriel travailler quatre mois par an pour payer ses impôts, tandis que les ouvriers n'accorderont même pas à l'état la valeur d'une demi-journée de travail par an" (20). "Il faut que l'effort ne repose pas sur une seule catégorie de contribuables" (21). Een ander element van misnoegdheid was het feit dat de regering "geldverspiller" zou zijn : de "demagogie socialiste" zou de Staatsmiddelen onbezonnen door vensters en deuren gooien, en hiermee het evenwicht van het gehele staatsleven bedreigen. Maar deze kritiek was veeleer een goedkoop argument in de campagne tegen de regering dan een waar feit : de regering had immers, integendeel, 139 miljoen besparingen voorzien (ook Baudhuin, in zijn "Finances belges", p. 109, wijst erop dat deze kritiek ongegrond is).

Ten slotte wil ik nog opmerken dat de figuur van Janssen zelf, als minister van financiën, bij de grote financiers niet in goede aarde

(20) Een katolieke volksvertegenwoordiger, gecit. door E. HOFFMANN, *La tentative de stabilisation monétaire en Belgique*, Lille, Tallandier, 1926, p. 66.

(21) *L'Indépendance Belge*, 11.8.1925.

gevallen was : “Je me permis de rappeler au Roi que lorsque... il m'avait personnellement prié d'accepter le portefeuille des finances, je lui avais dit que je n'apportais pas le soutien des dirigeants des grandes banques privées parmi lesquelles je rencontrais plutôt de l'hostilité, qu'il résultait de mes récents entretiens à Genève et Paris que le soutien des banques était indispensable pour faire aboutir la réforme financière” (22). Even expliciet schreef hij aan Poulet, op de vooravond van zijn aanvaarding van het ministerambt : “... je constate qu'une partie de la presse catholique et libérale et que des milieux financiers puissants ne me sont guère favorables, à cause de ma qualité de Directeur de la Banque Nationale” (23). Dit feit hangt tevens samen met de geprivilegieerde positie van de Nationale Bank in onze financiewereld, positie die de misnoegdheid verwekte van sommige privé-bankmiddens. Deze positie ging nog versterkt worden door de verlenging van het privilege van de NB, voorzien door de regering in haar muntsaneringsplan en geëist door de buitenlandse bankiers.

De bezittende klasse, die zich bedreigd voelde door de fiskaliteit van de regering en misnoegd was door de andere elementen die ik opnoemde, liet het echter niet bij slogans en verbitterde uitspraken. Ze ging actieve, georganiseerde extra-parlementaire oppositiebewegingen onder publiek en pers organiseren.

c. Oppositiebewegingen buiten het Parlement

Eén der kenmerken van de regeringsperiode Poulet-Vandervelde zijn de bijzonder talrijke en actieve oppositiebewegingen. “Gardes du Drapeau”, “Union Civique”, “Faisceau belge”, “Légion Nationale”, “Garde Nationale” (gesticht op 10 febr. 1926, erevoorzitter : generaal Collijns; met Despret, sleutelfiguur in de oppositiebewegingen, als sekretaris-generaal. Hoewel de “Garde” zich niet met politiek wil mengen, is het toch uitgesproken tegen de “coup van Lop-

(22) Papieren Janssen, ongedat. nota, gecit. in H. VAN DER WEE & K. TAVERNIER, *De Nationale Bank van België en het monetair gebeuren tussen de twee wereldoorlogen*, Brussel, Weissenbruch, 1975, p. 469, nota 33.

(23) Janssen aan Poulet, 6 juni 1925, A.R.A., *Fonds Poulet*, nr. 148.

pem" (24) en wil daaraan iets veranderen) (25), "Ligue de l'Intérêt public"; dit zijn slechts enkele voorbeelden van die talrijke bewegingen. Velen hadden een duidelijk patriottisch, "oud-strijders"-karakter : de militaire politiek van de regering was een bijzonder "dankbaar" aspekt om het (op die punten nog zeer gevoelige) publiek tegen de regering in het algemeen op te zetten. Ik sprak reeds over het ontbinden van twee divisies en van het op rust stellen van een deel van het officierenkader. Men voege hierbij de inkrimping van de diensttijd en de beloofde amnestie voor activisten; dan begrijpt men hoe deze elementen, handig geëxploiteerd door de pers in het bijzonder, leidden tot het scheppen van een klimaat van verachting en vijandigheid rond de regering. Hoezeer het publiek hierop reageerde blijkt o.a. uit de manifestatie van 9 februari 1926 rond de overgave van de vaandels der ontbonden regimenten in het Legermuseum te Brussel, die uitliep op hevige incidenten en waarbij Poulet op lage manier beschimpt werd — hij werd zelfs in het gezicht gespuwd. Tijdens die manifestatie merkte men vooral de actieve rol op van P. Nothomb en zijn "Jeunesses Nationales" en van J. Cailleau van de "Association Nationale des Combattants du Front". Volgens Moyersoen werden zelfs de leerlingen van het nabijgelegen Jezüiten-college St. Michel verplicht mee te betogen (26) !

Maar men kan in deze feiten evenzeer een uiting zien van "rechtgeaard" vaderlandsgevoel vanwege de bevolking zelf als van opzettelijke manipulatie vanwege bepaalde kringen. Daarom wil ik me hier voornamelijk beperken tot één, maar wel bijzonder geprivilegieerd voorbeeld, nl. de "Ligue de l'Intérêt Public", geprivilegieerd 1) omdat de "Ligue" kan doorgaan voor het typevoorbeeld van andere zulke bewegingen, 2) omdat ze kwantitatief en wat impact betreft alle andere oppositiebewegingen overtreft, 3) omdat de bindingen van de "Ligue" met de financiële wereld overduidelijk zijn. De bezieler van die beweging was Maurice Despret (1861-1933) : liberaal senator, advocaat bij het Hof van Beroep, maar vooral voorzitter van

(24) In nov. 1918 kwamen de leidende politici en de koning te Loppem overeen om op "ongrondwettelijke wijze" het algemeen enkelvoudig stemrecht toe te passen. Het is een typisch kenmerk van de naoorlogse reaktionaire bewegingen deze toegevingen nooit te hebben kunnen verwerken.

(25) Zie *L'Etoile Belge* van 8.3.1926.

(26) Poulet kreeg ook enkele dreig- en scheldbrieven, o.a. van de "Association" van J. Cailleau, nu nog te vinden in het *Fonds Poulet* : "...des traîtres comme vous, on les fusille".

de Banque de Bruxelles (in 1926, 2de belangrijkste bankinstelling van het land) en van 32 andere vennootschappen in binnen- en buitenland (waaronder de Banque Centrale Anversoise, Charbonnages de Genk, Leval, Ste. Aldegonde, ..., Cie. Transatlantique belge, Cie. Auxilière des Chemins de Fer du Brésil,... : *Vooruit* van 24.2.1926 publiceert op p. 1 de volledige lijst).

Despret was één der meest verwoede tegenstanders van de regering (we ontmoetten hem bv. reeds als sekretaris-generaal van de "Garde Nationale"); hij was zelden bereid een helpende hand toe te steken tijdens de monetaire crisis : op 28 september 1925 vroeg Jansen bijvoorbeeld aan de bankiers een "Syndicat du soutien des rentes" te vormen. De bankiers stemden in en stonden twee tranches van 30 miljoen toe, ter ondersteuning van de koers. Alleen Despret en zijn Banque de Bruxelles namen een onafhankelijke houding aan (27). Maar senator Despret beperkte zich niet tot zulke akties. Vanaf einde 1925 wendde hij zich vooral tot de publieke opinie : hij richtte, doorheen heel het land, een reeks voordrachten en meetings in waarin hij steeds met hevigheid de fiskaal-monetaire regeringspolitiek aanviel en skepticisme zaaide over de kansen van welslagen van Janssens plan. Zijn publiek was echt selekt : de "Comité Central Industriel", "Jeune Barreau de Bruxelles", de Kamers van Koophandel van Brussel, Charleroi, Antwerpen, Luik,... (28). Zijn aktie kende blijkbaar een brede weerklank en oogstte groot sukses. Hij liet het bijgevolg niet bij een reeks verspreide kontakten, maar stichtte een gecentraliseerde organisatie : de "Ligue de l'Intérêt Public", op 6 maart 1926 (voluit : "Ligue de l'Intérêt Public pour la défense des porteurs de fonds de l'Etat belge"). Onmiddellijk sloten zich hier tal van patronale en economische verenigingen aan : "Fédération des Associations Industrielles et Commerciales", "Comité Central Industriel", "Fédération des Charbonnages de Belgique", "Union Professionnelle Agricole", "Groupement des Hauts-Fourneaux et Aciéries de Belgique", "Fédération des Constructeurs de Belgique", "Chambre de Commerce d'Anvers, Bruxelles, Gand, Liège, etc.",

(27) F. BAUDHUIN, *Finances belges. La stabilisation et ses conséquences*, Louvain, 1928, p. 92.

(28) Interview met Despret in *L'Indépendance Belge*, 2.1.1926.

“Société belge des ingénieurs et industriels” enz. : de volledige reeks is veel langer (29).

Officieel was de Liga een beweging, onafhankelijk van de partijen, die, zo luidde het op de stichtingsvergadering : “est constituée en vue de tenir l’opinion publique en éveil par tous les moyens capables de l’éclairer, et notamment par des conférences, des brochures (30), des affiches, des articles de presse...” (31). Despret en zijn Liga wilden, meer concreet : “un équilibre budgétaire solide et durable, l’égalité de tous les citoyens devant la loi fiscale, de profondes économies dans les dépenses publiques, le respect des idées d’autorité et de propriété” (32). Het beheer der publieke financiën was Desprets concrete hoofdbekommernis. Steeds opnieuw hamerde hij op het feit dat “les milieux politiques ne sont pas compétents dans l’examen d’une matière aussi grave que celle de l’assainissement financier” (33). Hij wilde “soustraire les finances à l’emprise politique” (34) en het beheer van de financiën overlaten aan een organisme naast (of boven ?) het parlement, waar geen politici of staatsfunktionarissen toegelaten zouden zijn — althans zo beweerde de socialist Renier in de Senaat (3 februari 1926), zonder overigens een ontkenning uit te lokken vanwege Despret : in dat organisme zouden immers “technici” plaatshebben, “car pour parler finances il faut être financier” ! (deze, alsook volgende uitspraken zijn van Despret op de stichtingsvergadering van 6 maart 1926). Zulke taal sprak ongetwijfeld de leden van zijn Liga bijzonder aan; vandaar ook het enorme succes : 200.000 leden reeds op 6 maart; op een vergadering van 3 juni geeft voorzitter Despret het getal van 350.000 leden. Zeer waarschijnlijk gaat het hier echter niet om individuele lidmaatschappen, maar beschouwden de geaffilieerde verenigingen hun respectieve leden automatisch ook als lid van de Liga. Organisatorisch bestond de Liga uit een “Conseil général”, met Despret als voorzitter en Charles d’Aspremont Lynden als vice-voorzitter en drie permanente werk- en studiekommissies : één voor de financiële situatie (voorzitter : Sena-

(29) Zie o.a. *Etoile Belge*, 7.3.1926, p. 1.

(30) Cf. bibliogr. : bv. het werk van de sekr.gen. van de Liga, R. SAND, *Le coût de la guerre et ses conséquences*, Bruxelles, Ligue de l’Int. Public, 1928.

(31) *La Libre Belgique*, 7.3.1926, p. 2.

(32) *L’Indépendance Belge*, 12.2.1926, p. 1.

(33) Gecit. door MELOT in *Revue Générale*, 15.3.1926, p. 379.

(34) *L’Indépendance Belge*, 2.1.1926.

tor Houtart (1866-1938) : eigenaar, bankier, beheerder Brufina, liberaal); één voor de administratieve hervorming (voorzitter : Dignefte (1858-1937) : senator, burgemeester van Luik, grootgrondbezitter, industrieel, voorzitter van de "Banque d'escompte et des comptes courants de Liège", van de "Générale des sucreries", ondervoorzitter van de "Banque de Bruxelles", lid beheerraad "Banque Liégeoise"); een derde commissie voor de kwestie der regies (met Ithier, directeur-generaal "Société des Chemins de Fer économiques et Tramways de Bruxelles").

Sterk vertegenwoordigd in een bepaalde klasse, zal Despret ook onomwonden klassestandpunten innemen, in het bijzonder als hij het heeft over het plan Janssen, de spil van het toenmalige politiek gebeuren. Door zijn chantageachtige uitspraken wil hij duidelijk het plan in het diskrediet storten. "La Ligue est née au moment où le gouvernement prit l'initiative des mesures en vue de stabiliser la monnaie (hij is wel voorstander van het principe — hij stelde zelfs de grote lijnen op van een tegen-stabilisatieplan in *L'Indépendance Belge* van januari 1926, zoals ook Ansiaux en Olbrechts deden : cf. nota 45 — maar toch :) "la stabilisation n'est pas une opération dont la réussite viendrait d'un coup de baguette magique... Ce serait manquer de sens commun que de s'imaginer qu'une opération comme celle de la stabilisation peut se passer du concours des capitalistes". Op een spreekbeurt te Charleroi van 19 januari 1926 zou Despret zelfs gezegd hebben dat het lot van het plan van de regering in handen is van financiers "qui tiennent au dehors les fonds en leur propriété qu'ils ont convertis en monnaie étrangère" (35). Despret en zijn aanhangers stonden immers op het standpunt dat "la confiance financière diffère de la confiance politique" (36). Op basis van die opvatting wilden ze een "révolution des moeurs du pays".

Desprets campagne deed enorm veel stof opwaaien, vond een grote ruchtbaarheid onder het publiek en hitte de gemoederen op van zowel voor- als tegenstanders. De ondubbelzinnige uitspraken van Despret over politiek en financiën moesten onvermijdelijk ook weerklank vinden tot in het Parlement. In het bijzonder in de Senaatszitting van 2-3 februari 1926 kwam het tot hevige aanvallen vanwege de socialistische Anseele, Renier en Lekeu. Ze verweten hem dat hij het Parlement ontvlucht was om op straat wantrouwen te scheppen

(35) *L'Etoile Belge* en *L'Indépendance Belge*, 21.1.1926.

(36) Uitspraak gecit. door E. HOFFMANN, *op.cit.*, p. 67.

tegenover de regering, zonder zijn parlementaire taak naar behoren te vervullen door zijn gedachten voor de Senaat te komen uiteenzetten. Hij moet zich komen verantwoorden want, volgens Renier, "... il ne s'agit ni plus ni moins sous couleur de constitution d'une commission de réforme des finances publiques que de créer un extraparlément, ou plutôt un superparlement ou un supergouvernement" (37). Hoewel de socialisten hem volgaarne een "commisvoyageur fasciste" noemden is volgens mij bij Despret geen waarachtig fascisme te bespeuren. Dit ondanks het feit dat hij in zijn verklaringen steeds een vleugje misprijzen laat doorschemeren voor de parlementaire politiek, en hoewel de Liga ook grotendeels (althans volgens Despret) haar leden rekruteert onder de middenstand, voedingsbodem voor fascistische bewegingen. Ook ondanks het feit dat de fasciserende P. Nothomb zich zeer lovend uitspreekt over Despret, in het bijzonder op een grote meeting van zijn "Action Nationale", op 11 maart 1926: "Une "Ligue de l'Intérêt Public" a été créée par un homme courageux et nous avons engagé ceux qui nous suivent à adhérer à son effort." Op diezelfde meeting geeft kolonel Reul tevens het doel van de "Action Nationale" aan: "...attaquer le gouvernement livré aux socialistes et aux puissances financières étrangères". Aanvallen op het parlementair regime in het algemeen komen o.a. ook uit de mond van Vandervorst, advocaat te Antwerpen, die daar een liga gesticht heeft voor de "hervorming der instellingen en de uitbreiding der koninklijke prerogatieven": een uiting te meer van de zo typische rechtskatolieke, ultra-royalistische en patriottische beweging van die dagen (38).

Zelfs indien er tussen P. Nothomb met de recht-katolieke beweging en Despret geen echte "communauté d'idées" bestond, is het toch tekenend hoezeer een "communauté d'intérêts" — bv. tegen een regering als die van Poulet — mensen uit zo zeer verschillende horizons in een gesloten front kan bijeenbrengen. Bij Despret — en bij anderen — ging het er immers hoofdzakelijk om één welbepaalde regering te bekampen: na Poulet-Vandervelde's val liet de Liga niet of nauwelijks nog van zich horen. Op 3 juni, tijdens een algemene vergadering van de "Ligue" (in het Egmontpaleis, toenmalige zetel

(37) *Annales, Sénat*, 3 februari 1926.

(38) Voor het verslag van die meeting, zie *La Libre Belgique*, 7.3.1926., p. 3.

van de Banque de Bruxelles), maakte de stichter-voorzitter woordelijk duidelijk dat, nu de regering Jaspar-Francqui gevormd was, zijn aktie haar objekt verloren had. "Le programme du nouveau gouvernement et celui de la Ligue sont identiques... Que doivent faire les membres de la Ligue ? Nous estimons qu'ils doivent faire confiance au pays" (39), wat een feitelijke opheffing van de Liga betekende.

De Liga is er dus in geslaagd op een zeer korte tijd een aanzienlijk deel van 's lands "levende economische krachten" te bundelen in een sterke anti-regeringsbeweging en een andere verspreid publiek van ontevreden, door een goed georganiseerde propaganda, te structureren en wantrouwen in te boezemen tegenover Janssens plan en zijn kansen op welslagen. Dit sukses is ook grotendeels te verklaren door het feit dat Despret bepaald geen "stem in de woestijn" was : zijn akties vonden een enorme weerklank en steun in de anti-regeringspers; en dit brengt ons tot een tweede belangrijk element :

d. De perskampagne tegen de regering

De duidelijkheid van de regeringspolitiek ging onvermijdelijk een hevige reaktie uitlokken in een bepaalde pers (40). Toch moet men een genuanceerd oordeel vellen over de houding van een deel van die "oppositie"-pers. Inderdaad kan men, zoals vaak, geen zwart-wit scheiding trekken en zijn bepaalde kranten moeilijk te klasseren "pro" of "kontra" de regering. Veel hangt tevens af van de inhoud die men aan het woord "perskampagne" geeft.

In deze kontekst stelt zich bv. het geval van *L'Echo de la Bourse*. Oorspronkelijk staat *L'Echo* vertrouwend tegenover de persoon van Janssen, die als technikus de portefeuille van financiën heeft aanvaard, niet om die te beheren "au gré des Maisons du Peuple, mais bien plutôt pour défendre notre budget, notre trésorerie, notre crédit contre les entreprises des bourreaux d'argent et des gaspilleurs" (12 en 13 juni 1925). Het staat in het bijzonder ook zeer positief tegenover het saneringsplan : de verwezenlijking ervan wordt

(39) *L'Etoile Belge*, 3.6.1926, p. 3.

(40) Deze, alsook de "andere" pers worden onderzocht in de onuitgegeven licentiaatsverhandeling van G. MORTELMANS, *De reaktie van de pers op het Ministerie Poulet-Vandervelde*, R.U.G., onuitgeg. licentiaatsthesis, 1971, 2 dln., 183 & 103 p. 14 kranten worden er in bestudeerd.

door *L'Echo* als een nationale plicht beschouwd, boven alle partijvetes uit. Maar eens de "bourreaux d'argent" de belastingswetten hebben gestemd, ("L'Etat n'assure plus l'administration des services publics, il opère la redistribution des richesses" — 17 december 1925) vindt de regering met haar "Moskouse" doktrines geen genade meer in de ogen van *L'Echo*. De krant is dus wel uitgesproken tegen de regering, maar toch zal ze het plan Janssen zelf niet aanvallen: dit is een heel andere houding dan bv. bij de *Libre Belgique* of *L'Indépendance Belge*, enz. Weliswaar staat *L'Echo* zeer negatief tegenover de regering; toch kan men haar er niet helemaal van beschuldigen een "perskampagne" gevoerd te hebben, juist omdat ze in verband met de decisieve oorzaak van Pouletts val, het mislukken van het muntsaneringsplan, niet aanstuurde op een kritiek- en paniekhouding vanwege het publiek: ze gebruikte dit wapen niet als strijdmiddel tegen de regering. Steeds, maar vooral na de crisis van 15 maart, zet *L'Echo* haar lezers aan tot kalmte; na 15 maart zegt de krant zelfs dat het aftreden van de regering "la solution la plus sotte de toutes" zou zijn omdat dit de crisis slechts zou verscherpen (maar — typische reactie — de regering moet dringend haar fiskale politiek herzien!).

Inderdaad is de houding van de andere oppositiebladen volkomen anders. *La Libre Belgique*, *L'Indépendance Belge*, *La Nation Belge*, en nog zovele anderen (zelfs *De Schelde*, vanuit een andere optiek), trachten wèl langs het plan Janssen om, de regering in haar bestaan te treffen. Het aspekt "perskampagne" in hun berichtgeving ligt, zoals gezegd hierboven, dus hierin dat ze ongegronde angstreakties bij het publiek willen opwekken in verband met het welslagen van het plan. Voor die kranten is ongetwijfeld Pouletts vertoornde uitroep toepasselijk, tijdens de bewogen Kamerzitting na de ineenstorting van de BF: "Pour ceux qui écrivent et publient ces articles, périsse le franc belge, si du moins on a la satisfaction de faire échouer le gouvernement".

Men zou natuurlijk een ellenlange opsomming kunnen geven van artikels waar de regering en haar politiek hevig op de korrel genomen worden en waar zelfs een campagne tegen personen gevoerd wordt (uitlatingen als bv. "Kieken-Poulet" in *La Gazette* van 18 december 1925 geven onmiddellijk de toon aan die in sommige bladen gangbaar was). Maar van belang zijn vooral de dagelijkse a priori-defaitistische berichtgevingen over het muntsaneringsplan. Titels en zinsneden als: "La catastrophe financière est proche. Cri d'alarme de

la Commission de la Bourse" (41), "Dans les milieux politiques le bruit court que le ministre des finances rencontrerait de graves difficultés" (42), enz., gingen het publiek, erg gevoelig voor de financiële toestand, zeker geen vertrouwen inboezemen. Nauwelijks was Janssens plan volledig bekend of *La Libre Belgique* staat reeds skeptisch : "Ce ne sont que des palliatifs, et non des remèdes" (3 oktober 1925); op 15-17 oktober trekt de krant een duidelijke parallel tussen het plan Janssen en soortgelijke plannen in Polen en Oostenrijk, waar ze op echte fiasko's uitdraaiden; op 25-29 oktober en 1-2 november publiceert ze een reeks interviews met belangrijke personen uit de economische wereld : ware zwartkijkers !, enz.

Le XXe Siècle (die de regering steunde) publiceerde op haar frontpagina van 16 maart 1926 een interessant artikel waarin verscheidene zeer duidelijk "negativistische" artikels van de oppositiepers, die verschenen net vóór en tijdens de cruciale dagen van 10-15 maart, op een rijtje worden gezet. De krant wil een verband aantonen tussen de publikatie van die artikels en de noodlottige afloop van het plan Janssen.

Het is duidelijk dat de kranten die Despret openlijk steunden hevig antiregeringsgezind waren. Men heeft dus een goed overzicht van die anti-regeringskranten in het artikel van *L'Echo de la Bourse* van 16/17 februari 1926, waarin een lijst afgedrukt staat met de bladen die propaganda-advertenties plaatsten voor de Liga en de inschrijvingen van de lezers op die Liga aanvaardden en centraliseerden. *L'Echo* zelf schrijft dat het aantal inschrijvingen die toestromen op haar redactie "dépassent toutes nos espérances", nl., naar hun zeggen, verscheidene honderden individuele lidmaatschappen per dag; maar ook talrijke kollektieve inschrijvingen : organisaties die hun ledenlijsten opsturen. De lijst der dagbladen die op deze manier leden ronselden is zeer lang : *L'Echo de la Bourse*, *L'Etoile Belge*, *La Gazette*, *L'Indépendance Belge*, *La Libre Belgique*, *La Nation Belge*, *Nieuws van de Dag*, *Gazette de Charleroi*, *Matin d'Anvers*, *Journal de Liège*, *Gazette de Liège*, *Courrier de l'Escaut*, *Avenir du Tournaisis*, *Le Bien Public*, *La Province de Namur*, *La Flandre Libérale*, *De Nieuwe Gazet*, *Het Laatste Nieuws*. Men voege hier nog bij *La Dernière Heure*, *La Métropole*, *Neptune...*, (die in de opsomming van *L'Echo*

(41) Reeds op 10.1.1926 in *L'Etoile Belge*.

(42) *La Libre Belgique*, 11.3.1926.

niet zijn opgenomen, maar die daarom niet minder virulent de regering aanvielen) - dan begrijpt men op welke omvang en welke organisatie die campagne kon rekenen. Men moet nochtans een restriktie maken voor *Het Laatste Nieuws*, waarvan de houding tamelijk bevreemdend is : hoewel liberaal, rept de krant blijkbaar geen woord over de belastingswetten. En hoewel oorspronkelijk tamelijk vijandig gezind tegenover de bewindsploeg, gaat ze, geleidelijk aan, het stabilisatieplan steeds positiever beoordelen. Twee dagen na de 15 maart-krisis valt ze zelfs de "knoeiërs tegen de frank" aan die zich "gedragen op verachtelijke wijze, vermits zij aan de regering slechts een gebrek aan vaderlandsliefde verwijten, om zelf ongehinderd hun donkere praktijken van volksuitzuiging te kunnen voortzetten. Wij behoren niet tot de politieke vrienden van de regering, maar wij verklaren dat een dergelijke veldtocht ons doet walgen". *Het Laatste Nieuws* ziet dus de oorzaak van het monetaire fiasco in de "knoeiërs tegen de frank"; zo'n standpunt vinden bij een "oppositie"-krant als *Het Laatste Nieuws* (en er zijn misschien andere kranten in hetzelfde geval) doet dus, zoals reeds gezegd, de grens tussen "voor" en "tegen" de regering soms sterk vervagen.

Het beschuldigen van de "nafrageurs du franc" kan dus — mits de enkele bovenvermelde uitzonderingen — ongeveer gelden als gemeenschappelijke noemer van de pro-regeringspers. Dus uiteraard *Le Peuple*, *Vooruit*, maar ook *Het Volk*, *De Standaard*, *Het Handelsblad*, *Le Soir* en *Le XXe Siècle*, enz. Ook hier een paradoxale toestand : *Le XXe Siècle* is een konservatief-katolieke krant, maar toch steunt ze, op gematigde wijze, de regering in haar algemene politiek en haar saneringspoging. Tijdens de maart-krisis zal ze met alle hevigheid de volgens haar schuldige financiewereld aanvallen. Het standpunt van dit dagblad komt overigens goed overeen met dat van de rechts-katolieke *Revue Catholique* met Van den Hout, zoals E. Defoort onlangs heeft uiteengezet (43). Na de samenstelling van de regering overheerst een zekere vrees voor de socialisten, later de opvatting dat de coalitie "la solution la moins mauvaise qu'autorisaient les circonstances" is, waardoor ze bijgevolg moet verdedigd worden tegen de financiële wereld en zelfs tegen de katolieken die de regering bestrijden. Die houding komt dus goed overeen met de "moindre-mal"

(43) E. DEFOORT, "Le courant réactionnaire dans le catholicisme francophone belge 1918-1926. Dl. II", *B.T.N.G.-R.B.H.C.*, VIII, 1977, 1-2, pp. 81-153.

theorie die het episkopaat uiteengezet had in zijn Herderlijke Brief van 18 augustus 1925; men mag dan waarschijnlijk ook spreken van een direkt-oorzakelijk verband tussen beide. De steun van andere katholieke kranten aan de regering moet overigens ook in die zin genuanceerd worden : in het bijzonder bij *Het Handelsblad* : het behoudt zekere reserves tegenover de socialistische partner en zweert de regering dus zeker geen onvoorwaardelijke trouw. Soms distanciëring van, soms kritiek op de aktie van de regering, vooral op de BWP-vleugel, bv. op 21 maart : “Neen, alle Belgen roepen nog niet : “Périsse la Belgique, pourvu que vive l’Internationale”. ”

De perskampagne ging dus zeker niet onopgemerkt voorbij. De gehele regeringsgezinde pers en, zoals we reeds zagen, zelfs Pouillet in het Parlement, uitten zware beschuldigingen aan het adres van de oppositiepers en van figuren zoals Despret : ze zouden een nefast aandeel gehad hebben in het mislukken van het plan Janssen. Maar hoe kunnen perskampagnes en oppositiebewegingen (zelfs aanzienlijke als de “Ligue de l’Intérêt Public”) een decisieve invloed uitoefenen op het wel of niet slagen van een monetair stabilisatieplan (dat op een totaal ander vlak ageert) en bijgevolg op het voortbestaan van de regering ?

e. De impakt van perskampagne en oppositiebewegingen

Het is duidelijk dat de perskampagnes en de bewegingen van Despret e.a. hand in hand gingen en in feite twee verschillende uitingen waren van éénzelfde fenomeen : een bepaalde fraktie van de Belgische samenleving, die bijzonder ontevreden was over de ideologische instelling van de regering, en in het bijzonder over haar fiskale politiek, voerde bij het grote publiek een campagne van wantrouwen tegenover het plan Janssen, waarvan het lot van de regering afhing. Nu is het zo dat het scheppen van een paniek-klimaat bij het publiek, door een zware monetaire crisis voor te spiegelen, zeer gevaarlijk was in de toenmalige financieel-ekonomische toestand. België kende immers een enorme vlottende schuld : ca. 5,5 miljard schatkistbons. Beide factoren gekombineerd, wantrouwen en grote vlottende schuld, zouden een belangrijke rol spelen in de crisis van maart 1926.

Door de perskampagne lang vóór en in maart 1926 was het publiek dus reeds zeer gevoelig gemaakt voor slechte berichten om-

trent de onderhandelingen en de financiële toestand. Het was psychologisch voorbereid om een paniekhouding aan te nemen eens het duidelijk bleek dat Janssen moeilijkheden had met de bankiers, ca. 10 maart. Gelovend dat het plan definitief verloren was en dat de BF voortaan waardeloos zou worden, heeft het publiek dan ook paniekerig gereageerd en voor enorme bedragen BF verkocht voor buitenlandse deviezen. Die beweging was zo sterk dat de reserves van de Nationale Bank te kort schoten om het 107-niveau te verdedigen. En juist hier werd de vlottende schuld van doorslaggevende betekenis. "On ne pouvait lui (Nationale Bank) demander indéfiniment des livres sterling et des \$ puisqu'il fallait remettre l'équivalent en FB. Or, ...la somme des francs existants est limitée. Par conséquent la réserve de la B.N. ne pouvait donc être sérieusement entamée, si un fauteur de trouble n'était pas intervenu : la dette flottante". "...Les demandes de livres sterling devaient tarir; mais il fallait pouvoir encore racheter ce flottant et pour cela la Banque devait disposer de devises pour assez longtemps. Il fallait les \$ de l'emprunt, et tout fût par terre alors qu'on était à deux doigts du but" (44). Men ziet dus dat de houders van schatkistbons, gedreven door een opzettelijk geschapen pessimisme aangaande de toekomst van de BF, hun bons gaan omzetten in klinkende munt, die gebruikt wordt om vreemde deviezen aan te kopen. Dus staat de Nationale Bank voor een dubbel probleem : een extra massa BF op de markten en tegelijk een vermindering van haar eigen fondsen-reserves door het uitbetalen van de kortlopende schatkistbons.

Maar uiteraard hebben de geïnkrimineerde pers en oppositiepolitici die beschuldiging, reeds geuit daags na 15 maart, niet aanvaard. Ze willen de onbetwistbare mislukking van Janssens plan verklaren door "technische defekten" van het plan zelf en/of door de weigering van de lening door de bankiers, want in hun versie is het juist nadat en omdat ze de lening onmogelijk maakten, dat het publiek zich (volgens hen gewettigd) behoedde tegen een dreigende muntontwaarding door vreemde deviezen te kopen.

(44) Respektievelijk E. HOFFMANN, *op.cit.*, p. 214 en F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 103.

f. In hoeverre was de techniek van het plan Janssen foutief ?

In de jaren 1926-27 verscheen een nogal uitgebreide literatuur over de Belgische monetaire problemen en over de plannen van Janssen en van Francqui, zijn opvolger op het departement van Financiën (45). Alle auteurs komen voor het probleem te staan Janssens mislukking — en tegelijk Francqui's sukses ! — te verklaren. De meesten zijn de mening toegedaan dat Janssen verschillende fouten beging in de voorbereiding en uitwerking van zijn plan. Zo verweten de toenmalige pers (46), Widmer en Baudhuin e.a. hem soms niet diskreet genoeg te zijn opgetreden, te veel ruchtbaarheid gegeven te hebben aan de onderhandelingen en hun problemen — maar dit kan hem nauwe-

(45) M. ANSIAUX & R. OLBRECHTS, *L'assainissement monétaire. Un contre-projet*, Bruxelles, 1926; M. ANSIAUX, "Autour de la stabilisation du change", *Le Flambeau*, VIII, no. 10, pp. 153-163; E. BOISLANDRY-DUBERN, "La stabilisation du franc belge", *Revue économique internationale*, 25.12.1926; H. CARTON de WIART, "La stabilisation monétaire en Belgique et ses conséquences", *La Revue Bleue*, Paris, 1926, pp. 723-725; M. DAUM, *Die Stabilisierung in Belgien und Frankreich. Ein Vergleich*, Gelmhausen, Kalbfleisch, 1930, 114 p. (Doktorat der Universität Frankfurt); A. DE LAVELEYE, *La stabilisation belge. La revalorisation française*, Paris, Jouve, 1927, 92 p. (Comité national d'Etudes Sociales et Politiques); C. DE STRIJKER, *Les fonctions et les opérations de la BNB de 1914 à 1938*, Bruxelles, éd. Goemaere, 1939, 344 p.; E.R., "La stabilisation du franc belge", *Revue économique internationale*, 1925, pp. 209-240; H. FOURNIER, *La réforme financière et monétaire en Belgique*, Paris, éd. Géard, 1927, 261 p.; L. FRANCK, *La stabilisation monétaire en Belgique*, Paris, Payot, 1927, 174 p.; M. GERARD, "Le redressement financier de la Belgique", *Revue économique internationale*, 1927, pp. 115-119; M. HORN, "La stabilisation du FB", *Revue économique internationale*, 1927, pp. 211-265; A.A. JOUVET, *La restauration financière en Belgique*, Paris, Thèse, 1925, 219 p.; H. LAURANS, *Le relèvement financier de la Belgique et ses conséquences monétaires*, Paris, Thèse, Jouve, 1926, 219 p.; R. WIDMER, *La question monétaire en Belgique depuis la fin de la guerre*, Paris, P.U.F., 404 p.; J. MOULIN, "L'Essai de stabilisation du franc belge", *Revue Politique et Parlementaire*, Paris, 1926, pp. 280-290. Daarnaast de verder geciteerde werken van HOFFMANN en ORVAIN.

(46) Bv. *Het Handelsblad*, 19.3.1926, p. 1 : "Wij herhalen dat dit financieel avontuur ons land had kunnen bespaard worden indien de regering met wat meer diskretie ware te werk gegaan".

lijks kwalijk genomen worden. Het kan bovendien bezwaarlijk de oorzaak van zijn mislukking genoemd worden. Kortom, het plan was "d'intention bonne, mais d'exécution maladroite, louable dans son but, mais défectueux dans ses moyens", zoals L. Franck (47) schreef in zijn boek *La stabilisation monétaire* van 1927.

Vooreerst hebben sommigen kritiek op het ogenblik dat Janssens uitkoos om zijn stabilisatie door te voeren. De economische toestand zou ongunstig geweest zijn : de industriële produktie was gedaald; de uitvoer eveneens (ongunstige handelsbalans); de inflatie ging weer vooruit, enz. Baudhuin (48) wil echter het tegengestelde bewijzen. Volgens hem bevond België zich toen niet meer in een ongunstige internationale positie. "Notre balance économique n'est plus déficitaire depuis 1923 et peut-être même est-elle sérieusement créditrice". Tevens heeft de 2de stabilisatie, die van Jaspar-Francqui, óók geen rekening gehouden met de staat van de handelsbalans en die poging lukte wèl. Ook kende de BF juist een tijdelijke periode van stabiliteit, zodat Janssens ingreep wèl op een goed ogenblik plaatsvond : nl. net vóór een te verwachten crisis van de BF. Maar de thesisis van de ongunstige omstandigheden wordt slechts zelden naar voren gebracht; zelfs zij die dit wel doen (Widmer en Fournier), doen het slechts terloops, als randopmerking.

De kritiek op het stabilisatieniveau, nl. 107 BF per pond sterling, kent veel meer sukses. De keuze van het stabilisatieniveau is inderdaad zeer belangrijk en heeft zware economische en politieke

(47) Franck was liberaal woordvoerder voor de monetaire problemen en werd beschouwd als "kenner" op dat gebied; hoewel BAUDHUIN (*Histoire économique de la Belgique*, dl. II, p. 266) een vernietigend oordeel uitspreekt over zijn competenties : "...Le livre qu'il publia en 1927 sur la stabilisation du FB et qui montre avant tout son manque d'idées au point de vue monétaire... Il se caractérisa par une incompréhension totale des nécessités économiques. Il s'imagina assez naïvement que l'essentiel était de sauvegarder la monnaie, même si l'économie du pays devait en mourir. Il pensait également qu'une encaisse-or constituait pour cette monnaie une sauvegarde définitive, même si derrière cette façade on ne trouve que misère et chômage" (dit over de crisis 1935-1936). Voorzichtigheid is dus geboden wat betreft zijn "expert"-oordelen in zijn parlementaire tussenkomsten en zijn werken.

(48) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 64.

implicaties. "...if a low rate is chosen, undervaluing the domestic currency in terms of other currencies, a gap may be left to be filled by a further rise in the level of prices... If a rate is chosen that overvalues domestic money, price (and wage) deflation is necessary. In the first case, rising prices or their prospect, would bring clamor from the general public, especially from the mass of people who suffer by reason of the lag of salaries and wages behind rising prices. The second contingency would arouse the antagonism of the business element, to whom falling prices are anathema" (49). Deze opmerking geeft de herrie rond het stabilisatieniveau een grote draagwijdte — en doet misschien begrijpen waarom Francqui, bij de tweede stabilisatiepoging, het buitengewoon lage niveau van 175 BF per pond sterling koos ! En hoewel Franck in *La stabilisation monétaire* op p. 40 wel beweert dat het onjuist is te beweren dat in België een ernstige weerstand bestond tegen het gekozen stabilisatieniveau, is het ongetwijfeld toch zo dat het 107-peil hevig in opspraak werd gebracht. Dit peil zou veel te ambitieus geweest zijn; het reële niveau van de BF was veel lager; de Nationale Bank heeft aldus onnodig te veel reserves opgebruikt om een onhoudbaar peil te verdedigen tegen de natuurlijke tendens van de wisselmarkten. Maar ook hier levert Baudhuin een vernietigende kritiek : Janssen heeft als niveau in feite het slechtste genomen dat de BF ooit gekend had (50). Verder merkt Baudhuin op dat de voorwaarden voor een goed stabilisatieniveau zó moeten zijn dat de binnenlandse prijzen de buitenlandse niet overtreffen; en inderdaad waren onze prijzen minder hoog dan in het buitenland. Ten slotte verwerpt ook Orvain (p. 124) de kritiek op het 107-niveau : volgens hem zouden de reserves van de N.B. ruim voldoende geweest zijn, indien de buitenlandse lening toegestaan zou geweest zijn.

Ten derde wordt Janssen steeds verweten dat hij het plan ten uitvoer bracht zonder ernstige maatregelen tegen de vlottende schuld : zoals men weet zijn de gevolgen daarvan fataal geweest. Het kan inderdaad niet ontkend worden dat die vlottende schuld niet be-

(49) H.L. SHEPHERD, *op.cit.*, p. 131.

(50) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 96.
1923 : 19,37 BF per \$ (gemidd. per jaar).
1924 : 21,79 BF per \$ (gemidd. per jaar).
1925 : 21,07 BF per \$ (gemidd. per jaar).
Janssens niveau : 22,05 BF per \$!

streden werd. Maar nog steeds Baudhuin beweert (51), om verschillende redenen, dat de omstandigheden het Janssen onmogelijk maakten om een konsolidatie door te voeren. Maar afgezien van deze — misschien betwistbare — bewering, leggen economen zonder “parti-pris” er de nadruk op dat de schatkistbons geen gevaar in se waren : men kan heel goed een stabilisatie doorvoeren met een grote vlottende schuld in het land, want die schuld wordt pas gevaarlijk als het publiek geen vertrouwen heeft. “...Il n'est pas exagéré de dire que les deux phénomènes de la dette flottante et du change ont une base commune, la confiance. Celle-ci disparue, ils suivent des chemins parallèles” (52). Bij lieden als bv. L. Franck, die Janssen verweten de vlottende schuld niet bestreden te hebben, is dus een zekere mate van inkonsekventie (of hypokrisie ?) te bespeuren. Shepherd (p. 135) merkt dit ook op : “...in view of his position as both banker and statesman, Franck deserves censure for having played an active part in stimulating the lack of confidence which brought about the very consequences that he professed to fear. If confidence had existed in the stabilisation project, holders of treasury bonds might have been persuaded to renew their paper instead of pressing for payment”. Vanzelfsprekend wordt Franck hier niet uitsluitend en persoonlijk bedoeld, maar gaat het om een hele beweging, een campagne die, zoals we zagen, duidelijk georkestreerd werd door een misnoegde klasse. Het is dus zeker niet bewezen dat het bestaan van de vlottende schuld als een technische fout van Janssens plan moet beschouwd worden.

Nu die kritiekpunten sterk genuanceerd zijn, schijnt het saneringsplan dus geen belangrijke “technische” defekten gehad te hebben. Maar kan de mislukking van 15 maart niet te wijten zijn aan eventuele fouten van Janssen tijdens de buitenlandse onderhandelingen of, meer algemeen, aan de verandering van houding der bankiers in Londen en New-York ?

(51) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 64.

(52) R. ORVAIN, *La stabilisation du FB*, Paris, Recueils Sirey, 1927, p. 121.

g. De buitenlandse bankiers — Oorzaak van Pouletts val ?

De primordiale en zelfs determinerende plaats der onderhandelingen in het bepalen van de Belgische politiek, is toen niemand ontgaan. De oppositiepers maakte er zelfs een argument van om het plan Janssen zwart te maken in de ogen van de bevolking. Rechtse kranten spraken over het “financieel imperialisme van de V.S.”, waaraan de regering ten prooi valt; over “vazalisering” van België tegenover de V.S. (53) ! Als in de maand maart de crisis van de BF uitbreekt, legden zij dan ook een rechtstreeks verband tussen de mislukking — of eerder de dreigende mislukking — van de buitenlandse onderhandelingen en de reactie van het publiek; zo moet men volgens Wauwermans (katoliek volksvertegenwoordiger) “..indiquer les responsabilités là où elles étaient, c.-à-d. sur le marché américain et sur les personnes qui se sont dérobées. On a eu tort de dénoncer la spéculation et la banque belge” (54).

Sommige Franse auteurs (zoals Moulin) en Belgische franko-fielen (die liever met Franse banken onderhandeld zagen en die de binding BF/FF wilden onderhouden) gaan zelfs veel verder : ze beschuldigen de Angelsaksische banken ervan de lening met een welbepaald opzet geweigerd te hebben. Ze zouden nl. de Belgische handel en industrie een ernstige klap hebben willen toedienen door de BF te kelderen, waardoor voor geruime tijd een lastige konkurrent van de wereldmarkt zou verdwijnen. “De Franse politici verklaarden niet zonder leedvermaak dat België nu de gevolgen moest dragen van zijn al te naïef vertrouwen in de Angelsaksische bankwereld” (55). Hoewel de hypothese van de “opzettelijke moordpoging” van de Belgische frank en industrie nergens anders ernstig wordt genomen, kan men zich toch afvragen of Janssen inderdaad geen overhaast “naïef vertrouwen” heeft gehad in de vreemde bankiers.

L. Franck, tenor van de liberale oppositie in de Kamer, verdedigt deze stelling reeds in de bewogen zitting van 17 maart, daags na de ineenstorting van de munt. Volgens hem zou Janssen onbezonnen zijn stabilisatiepoging hebben doorgevoerd, zonder ooit op een vaste,

(53) *La Nation Belge*, 26.11.1926.

(54) Kamer, 5 mei 1926.

(55) H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *De Nationale Bank van België*, p.160.

geschreven verklaring van de bankiers te hebben kunnen steunen. Ook V. Janssens in *De Belgische Frank*, Brussel, 1976, 443 p., is deze mening toegedaan. Na de onderhandelingen van 16 oktober 1925 zou minister Janssen zich overdreven optimistisch getoond hebben, waardoor hij het publiek misleidde en te vertrouwend maakte. "Zo deed men opzettelijk aan de publieke opinie geloven dat alles naar wens verliep, terwijl in werkelijkheid het gehele stabilisatieplan in het gedrang was gekomen (in oktober 1925)...gedreven door de wil tot slagen en bezielde met goede bedoelingen, scheen Janssen te gemakkelijk zijn eigen wensen voor werkelijkheid te nemen" (p. 186). Vreemd genoeg was die opvatting ook latent aanwezig in socialistische middens; zo zegt Vandervelde bv. : "...force m'est de constater qu'à l'origine de ces difficultés se trouve une faute que je tiens pour très grave : avoir déclaré au Parlement et au pays que l'accord pour l'emprunt était réalisé, alors que l'on n'avait obtenu que de vagues promesses subordonnées de jour en jour à des exigences nouvelles" (56). Maar tegenover deze opvattingen staan andere argumenten, niet minder overtuigend. Vooreerst, de uitgesproken wil van de bankiers om de BF te redden, zoals dat bijvoorbeeld blijkt uit het "Morgan & Withney-telegram" van 6 oktober 1925 : "...feel that it is of such great importance to the U.S. and the world in general, to add to the member of gold basis countries, that we should make every effort to satisfy Belgian requirements" (57). Het lijkt mij persoonlijk dus tamelijk onwaarschijnlijk dat reeds na de eerste, voorlopige, onderhandelingsronde in oktober, de lening "grotendeels gekompromitteerd" was, zoals V. Janssens zegt. Tevens werd het perscommuniqué waarin Janssen zich optimistisch uitsprak, en die de basis vormde voor zijn latere geruststellende verklaringen, voorafgaandelijk door de bankiers zelf goedgekeurd (58). Ook kon Janssen, in tegenstelling tot wat Franck beweert, niet méér bereiken dan zo'n formele verklaring : het was, gezien het stadium der onderhandelingen, nog veel te vroeg om geschreven akkoorden te verkrijgen (59). En, hoewel dit uiteraard niet als een bewijs kan door-

(56) Vandervelde aan Poulet, 2 maart 1926; bewaard in privé-papieren Janssen, gecit. door H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *op.cit.*, p. 461, nota 20.

(57) Gecit. in R.H. MEYER, *op.cit.*, p. 22.

(58) L. MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 312.

(59) H.L. SHEPHERD, *op.cit.*, p. 120.

gaan, kan men toch zomaar niet de verklaring van Van de Vyvere negeren, die in de Kamer zegt, steunend op zijn grote persoonlijke ervaring : "Het is me nooit overkomen te mislukken in een onderhandeling, na dergelijke principiële verzekeringen, dergelijke aanmoedigingen en de ter beschikkingstelling van dergelijke voorlopige aktiemiddelen (de 2 x 27,5 miljoen \$)" (60). Men kan dus geneigd zijn te konkluderen dat de lening nog verre van gekompromitteerd was in oktober en dat Janssen wèl redenen had om zich optimistisch uit te spreken (en ten slotte, zelfs zonder volledig gefundeerd te zijn, was er een alternatief voor zijn optimisme ?).

Maar als we aannemen dat de bankiers de lening vóór maart toch welgezind waren, stoten we nog steeds op het probleem van hun "volte face" in maart zelf. Dit is uiteraard een tamelijk duistere kwestie : men kan gissen, maar men kan geen bewijzen voorleggen. Vooreerst zijn er redenen, extern aan België : de slechte toestand van de kapitaalmarkt op wereldschaal en in de V.S., waardoor de bankiers minder geneigd waren een "gemakkelijke" lening toe te staan aan België. Vervolgens was er het ongunstig voorbeeld van de Italiaanse stabilisatielening. Morgan en andere bankiers hadden een 100 miljoen \$-lening toegestaan aan Italië, de bons hiertoe voorgesteld aan het Amerikaanse publiek genoten slechts een zeer gematigd sukses. Dit zouden enkele redenen kunnen zijn waarom de bankiers zwaardere eisen stelden aan Janssen, maar waarschijnlijk moet men veel meer aandacht schenen aan interne Belgische redenen.

Er bestaan uiteraard sekundaire factoren, zoals het feit dat de bankiers blijkbaar in de loop van de onderhandelingen het vertrouwen in de persoon van Hautain, gouverneur van de Nationale Bank, verloren (61), maar vanzelfsprekend bestaan er ernstiger redenen. Het is immers zo dat de buitenlandse geldschietters herhaaldelijk de nadruk legden op de noodzaak van samenwerking en vertrouwen vanwege de Belgische bankiers en het publiek om de stabilisatie mogelijk te maken : dit zijn nu precies twee factoren die ontbraken in België. We zagen reeds dat een aktieve wantrouwen campagne op touw gezet werd door de rechtse pers om het publiek paniekerig te maken en ook hoe dit een impakt had op het anders laten-

(60) L. MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 313.

(61) R.H. MEYER, *art. cit.*, p. 24. Later werd Hautain door Franck vervangen als gouverneur ! Over Hautain : P. KAUCH, *Fernand Hautain, neuvième Gouverneur de la Banque Nationale de Belgique (1868-1942)*, Bruxelles, BNB, 1960, 26 p.

te gevaar van de vlottende schuld. Nu zou dus ook blijken dat die perskampagne een invloed had op de geestesgesteldheid van de buitenlandse bankiers. In verband hiermee geeft Moyersoën een tekenende anekdote (p. 316). Hij citeert de uitlatingen van de directeur van de Bank of England (die bij de onderhandelingen betrokken was) en die uitriep : "Hoe wilt ge met een land met een dergelijke publieke opinie, onderhandelingen aanknopen !", wijzend op een reeks krantenknipsels die op zijn bureau lagen uitgestald. Het plan Janssen werd goed onthaald in het buitenland (beter dan in het binnenland!), maar waarschijnlijk bracht de bewogenheid van de publieke opinie de bankiers in Londen en New-York aan het twijfelen over de kansen op welslagen van de stabilisatie, waarvoor ze gingen betalen; in het licht van dit klimaat is het moeilijker of onmogelijk maken van de lening misschien te verklaren. Dat deze opvatting althans in een gedeelte van buitenlandse hoge kringen gangbaar was, wil ik aantonen door het volgend artikel, waarin een zekere M. Baie, van de House of Lords, verklaart : "Mais laissez-moi vous dire que vous avez offert un bizarre spectacle ces dernières semaines. Lorsque nous ne demandions qu'à croire en la vertu de vos efforts, vous vous êtes appliqués à vous démolir vous-mêmes. Vous vous êtes portés des coups furieux dans la presse et dans vos assemblées législatives. Vous avez fini par émouvoir l'étranger. Si c'était là votre but, il a été pleinement atteint" (62). In dit kader vinden we tevens Desprets spoor terug. *Le Peuple* van 18 maart 1926 maakt bekend dat enkele weken geleden de kommerciële attaché van een ambassade te Brussel Despret is gaan opzoeken om hem te vragen een demper te zetten op zijn campagne "pour ne point compromettre les négociations au sujet de l'emprunt". *Le Peuple* beweert verder "qu'il l'a éconduit vertement". Despret zelf ontkent dit natuurlijk onmiddellijk, maar geeft wel toe dat die attaché hem is komen opzoeken. Eens te meer staan we hier dus voor een niet na te gaan feit, maar dat toch zekere verdenkingen helpt te staven.

V. Janssens verwerpt echter de hypothese van de invloed der binnenlandse campagnes op de nieuwe houding der buitenlandse bankiers. Volgens hem was de lening reeds een verloren zaak in oktober 1925 (supra), als de campagnes in België nauwelijks begonnen waren.

(62) 29 mei 1926, knipsel uit een Brusselse krant in *Fonds Poulet*, nr. 236, door Poulet persoonlijk met rood onderlijnd.

Het binnenlandse wantrouwen kon dus nog niet de weigering van Morgan e.a. beïnvloed hebben. Maar hierboven bleek dus ook dat dit argument aanvechtbaar is, vermits het in feite helemaal geen vaststaand iets is dat de lening reeds zo vroeg verloren was. En hoewel de wantrouwenkampagne tegenover het plan (bekend gemaakt op 28 september) inderdaad pas begin oktober op gang kwam (zie bv. *La Libre Belgique*), als de onderhandelingen reeds bezig waren, is het toch duidelijk dat van bij het begin de regering Pouillet stootte op een — zij het latente — misnoegdheid in zekere middens, hetgeen zelfs reeds in oktober de buitenlandse bankiers zeker niet is ontgaan.

De houding van pers en oppositiebewegingen kunnen dus wel enige invloed gehad hebben op de “woordbreuk” van de bankiers, maar wat met de houding van de Belgische bankiers zelf? De actieve medewerking van de Belgische banken was in de ogen van Morgan en zijn kollega's een onmisbaar element om de lening toe te staan. Morgans vennoot Leffingwell drukte op die noodzaak nog tijdens een onderhoud met Janssen op 7 maart (in het bijzonder moesten de bankiers hulp verlenen wat betreft het vervallen van de 1,8 miljardlening op 1 december 1926) (63).

Nochtans zijn er verschillende getuigenissen (64) die wijzen op een geheel andere houding vanwege grote Belgische financiers, vooral in hun kontakten met het buitenland. Gouverneur van de Nationale Bank Hautain, op 24 maart 1926: “Wij hebben de beste redenen om te geloven dat onze aktie in het buitenland werd tegengewerkt door de uitlatingen van zekere Belgische personaliteiten, die zich onvoorzichtige pronostieken of weinig doordachte verklaringen over de positie van onze frank en de financiële toestand van het land hebben laten ontvallen... Zeker is dat de vreemde bankiers op een fundamentele waarheid hebben gedrukt, nl. dat een monetaire hervorming gesteund op het vertrouwen slechts kan lukken op voorwaarde dat het land in zijn geheel aan haar sukses gelooft”. — Zo ook de getuigenis van een personaliteit die niet van partijdigheid te verdenken is, nl. Baron de Gaiffier d'Hestroy, ambassadeur te Parijs: “Nous sommes, M. le Ministre,...un peu les artisans de notre malheur. Vous voudrez bien vous rappeler qu'il y a trois semaines j'ai signalé verbalement au

(63) H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *op.cit.*, p. 156.

(64) Die zijn alle te vinden in het zeer goede werk van Moyersoen, aan wie men veel kostbare citaten en getuigenissen te danken heeft (pp. 315-318).

ministre des Finances les bruits que les banquiers belges faisaient circuler sur l'échec probable du plan d'assainissement financier; apparemment ils tenaient le même langage à Londres et Amsterdam, et leurs auditeurs en ont conclu qu'il était prudent de vendre des FB" (deze brief van 17 maart 1926 werd door Kamiel Huysmans in de Kamer bekend gemaakt op 2 februari 1934). Ten slotte een derde aanwijzing : Gilbert Parker, algemeen agent der Herstelbetalingen te Berlijn aan Janssen : "Indien gij mislukt zijt, dan is het omwille van het volledig gemis aan steun van zekere Belgische personaliteiten die niet opgehouden hebben uw ontwerp zowel in binnen- als buitenland te bekniibelen. Indien de vreemde bankiers met nieuwe eisen gekomen zijn, dan is het omdat zij getroffen waren door de vijandschap van sommige Belgen tegenover de regering".

Vanzelfsprekend kunnen zulke getuigenissen, hoe talrijk ook, niet zonder meer als bewijsstukken aanvaard worden, hoewel ze afkomstig zijn van personen die dicht bij de gebeurtenissen waren betrokken; maar anderzijds blijven ze consistente stukken in het dossier zoals Moyersoen terecht opmerkt in zijn tussenkomst op het "Colloquium Albert " (repliek op het referaat van Van der Wee). Een veel sterkere aanwijzing is het feit dat de Belgische bankiers tijdens de vergadering met Janssen op 10 maart 1926 verklaarden dat ze niet in staat waren te zorgen voor de consolidatie van de 1,8 miljard-lening die verstreek op 1.12.1926; en juist hiervan hadden Lefingwell en Morgan nochtans een *conditio sine qua non* gemaakt, omdat het de unanieme Belgische wil tot slagen van het plan Janssen moest bewijzen. Eens de buitenlandse bankiers inzagen dat die unanimité zoek was in ons land, hebben ze de lening moeilijker of onmogelijk gemaakt, duidelijk reagerend op de Belgische binnenlandse toestand : een plausibele hypotese ?

Volledigheidshalve wil ik nog een andere theorie vermelden die de "woordbreuk" der bankiers wil verklaren : door superieure "kaste-belangen" of door duistere bindingen met zijn Belgische kollega's, en op hun aanvraag, zou Morgan de lening aan de linkse Belgische regering niet toegestaan hebben. Maar die hypotese behoort vooralsnog tot de "politique-fiction" en er bestaat geen enkele duiding in die richting; deze theorie wordt dan ook zeer zelden naar voren gebracht.

h. "Sabotage" van de bankiers in het binnenland ?

Nu de mogelijkheid van de slechte wil van de Belgische bankiers, in hun relaties met het buitenland, bewezen is, kan men zich afvragen of die bankiers in België zelf aan hun slechte wil geen meer directe uitingen gaven dan perskampagnes en oppositiebewegingen.

Het wantrouwen tegenover een linkse regering, zelfs als die nog te vormen valt, wordt door kapitaalkrachtige mensen eerst in de portefeuille gevoeld. Zo toont Baudhuin (65) aan hoe de politieke gerichtheid van de achtereenvolgende formateurs van april tot juni 1925 influenceert op de beweging van de schatkistbons (inschrijven op of te gelde maken van die bons).

Eens de regering Pouillet-Vandervelde definitief gevormd, ontstaat een "eigenaardig" fenomeen : het aantal grote schatkistbons (100.000 of meer BF) daalt onophoudelijk, terwijl het aantal kleine schatkistbons (1.000-5.000 BF), dus in handen van de "petite épargne", konstant blijft of, in het begin, zelfs nog stijgt (66) ! Op de ca. 5,6 miljard schatkistbons van 3 à 6 maand waren 1,8 miljard grote bons. Eind sept. 1925 was het totaal aantal bons in omloop teruggevallen op 4,5 miljard; op 15 maart waren er slechts 600 à 700 miljoen grote bons over; begin mei : 500 miljoen. De kleine bons werden pas verkocht als de crisis van maart uitgebroken is (67) ! Men kan dus in het terugtrekken van de grote bons, vooral in handen van de banken, een duidelijke klassereactie zien (hoewel Baudhuin, *op.cit.*, p. 107, beweert dat dit onderscheid grote/kleine bons, geen weerspiegeling is van een onderscheid grootkapitaal/kleine spaarders — maar hij staaft die bewering niet met cijfers). Maar anderzijds verklaren sommigen dit fenomeen van terugtrekken van grote bons, althans gedeeltelijk, door op het zuiver economisch-financieel gebied te blijven en niet te spreken in termen van klasse-reakties. In deze periode was het geld bijzonder duur gemaakt, door bv. scherpe kredietrestrikties en verhoogde rentepercentages. De privé-banken zagen bijgevolg hun deposito's van particulieren dalen; om deze daling van hun likwiditeitsreserves tegen te gaan, zouden die banken de betaling van hun verval-

(65) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 68.

(66) F. BAUDHUIN, *op.cit.*, pp. 68-69; B.S. CHLEPNER, "La dépréciation et la stabilisation du Franc belge", *Revue d'Economie Politique*, 1927, p. 23.

(67) L. MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 307 en 312; B.S. CHLEPNER, *loc.cit.*; F. BAUDHUIN, *loc.cit.*

len schatkistbons gevraagd hebben aan de Nationale Bank, in plaats van die bons te hernieuwen (68). Maar deze verklaring laat nog enkele punten in het duister, nl. 1) waarom in het begin van de periode Poulet het aantal inschrijvingen op kleine bons nog stijgt, 2) waarom de terugtrekking van de grote bons op zo'n korte periode op zo'n grote schaal plaatsvond, 3) het geeft een dimensie te meer aan de wantrouwenkampagne. P. Nothomb zei in dit verband : "Nous avons semé la défiance et la colère. Nous avons montré aux petites gens où un gouvernement socialisant conduisait inévitablement la Belgique. Et ces braves gens ont compris qu'il fallait arrêter cela. Ils ont employé le seul moyen qu'ils avaient à leur disposition en dehors de la violence : faire comprendre aux banques, par leurs retraits, qu'ils ne voulaient plus que leur argent fut confié à l'état" (69).

Men kan echter nog een veel precieser punt aanduiden, waaruit de onwil van de Belgische bankwereld tegenover het slagen van het plan Janssen kan blijken. Op het zeer kritieke ogenblik waarop Janssen zag dat de lening ernstig in het gedrang kwam, riep hij de bankiers op 10 maart bijeen op een vergadering (waarop Despret zich overigens (70) uiterst agressief toonde). Hij bracht hen op de hoogte van de moeilijke toestand, maar verzocht hen expliciet om diskretie; hij kende het gevaar van de situatie als dit gerucht het publiek zou bereiken ! Maar het blijkt wel dat de — óf één van de — bankiers opzettelijk het feit publiek gemaakt hebben. Janssen vertelt hierover immers zelf : "...il résulte de mon enquête qu'après la réunion, dans certaines banques au bout d'une demi-heure le dernier chasseur était au courant; on téléphona dans toutes les agences de province et la panique surgit de partout" (71). Men schrijve deze "indiskretie" in in de campagne van geruchtenverspreiding, o.a. door de pers, maar ook "in de gangen", campagne die per definitie niet vast te leggen is, maar in de literatuur steeds als een aktief element tussenbeide komt (72).

(68) H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *op.cit.*, pp. 135-137.

(69) *Action Nationale*, 2 mei 1926, p. 1.

(70) Volgens H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *op.cit.*, p. 157.

(71) Gecit. in H. VAN DER WEE & TAVERNIER, *op.cit.*, p. 470, nota 36 (uit privé-papieren Janssen).

(72) Een treffend voorbeeld uit *L'Echo de la Bourse*, 10.2.1927 : "Les bruits les plus divers circulèrent : la fermeture de la Bourse, la réquisition des valeurs étrangères, la main-mise sur les dépôts de banque, l'imminence d'une crise éco-

Sabotage ? Sommige auteurs en toenmalige journalisten meenden dit nog veel gemakkelijker te kunnen aanduiden in het mechanisme van de maart-krisis zelf, nl. door *spekulatie*. Chlepner (73) wijst erop dat na Wereldoorlog I de beurstransakties geweldig toegenomen waren alsook de spekulatie. Door de konstante fluktuaties van de munten zou het publiek meer spekulatieve gewoonten hebben aangenomen : "travailler en bourse". Reeds in september 1925 had de BF spekulatieve aanvallen te verduren gehad. Daarover waren toen enquêtes geopend, waaruit o.a. ook bleek dat vele firma's een aanzienlijk deel van hun kapitalen in het buitenland in deposito gaven (74). In oktober was er opnieuw sprake van spekulatie : volgens *La Libre Belgique* van 31 oktober 1925 beval minister Janssen een gerechtelijk onderzoek. Ogenschijnlijk ligt het dus voor de hand dat de tegenstanders van de regering op 10-15 maart opzettelijk de waarde van de munt zouden aangevallen hebben (en ongeoorloofde winsten zouden gemaakt hebben door die spekulatie !). In feite is het echter niet gemakkelijk deze "naufageurs du franc", zoals ze toen in de socialistische pers genoemd werden, te situeren. De eerste indruk, ook van de regering (zie bijvoorbeeld de verklaring van Pouillet in de Kamer op 17 maart), was dat er op 15 maart spekulatie geweest was, dat de abnormale vraag zo aanzienlijk was geweest dat de Nationale Bank verplicht werd een einde te stellen aan haar tussenkomsten op de markt. De regering stelde zelfs een gerechtelijk onderzoek in naar deze vermeende illegale praktijken. Inderdaad vindt men in de kranten na 15 maart geregeld berichten dat de onderzoeksrechter en het Parket hier en daar bij banken en wisselagenten, de legaliteit van de aankoop van vreemde deviezen zijn gaan onderzoeken (75). Maar

nomique, etc. ...Tous les placements paraissaient menacés, soit par des saisies, soit par des lourdes taxes fiscales... Les placements en devises étrangères furent préconisés comme assurance contre la dévalorisation de notre monnaie nationale".

(73) B.S. CHLEPNER, *Le marché financier belge depuis cent ans*, Bruxelles, Ed. Falk, 1930, p. 126. Ook zijn bijdrage in E. MAHAIM e.a., *La Belgique restaurée. Une étude sociologique*, Bruxelles, Lamertin, 1926, 687 p., nl. "Les Finances publiques, la monnaie et le marché financier", pp. 395-504.

(74) V. JANSSENS, "De inflatie na W.O. I", pp. 82-83.

(75) 1) Pouillet spreekt in de Kamerzitting van 17 maart over "un fait précis, dont l'auteur est à l'heure actuelle déféré au Parquet". Maar verder valt hierover niets meer te bespeuren.

2) *La Libre Belgique*, 20.3.1926, heeft het over een zekere M.D., diensthoofd van een bank, die een cirkulaire opgesteld had waarin aangeraden werd de

deze enquêtes hebben geen onwettige transakties aan het licht gebracht; er werd geen enkel gerechtelijk gevolg gegeven aan dat onderzoek. Voor de oppositiepers en -politici is de verklaring heel eenvoudig. Het mechanisme dat aan de oorsprong lag van de grote deviezenaankoop had niets te maken met speculatie. Baudhuin (76) : "Mais voici que naft la crainte d'une dépréciation de la monnaie nationale. L'importateur, pour ne pas payer plus cher les devises dont il a besoin, les achète dès qu'il a conclu le marché... l'exportateur est moins pressé de vendre les siennes... Supposons que par suite de l'état des esprits, l'importateur achète ses devises un mois plus tôt, et que l'exportateur vend les siennes un mois plus tard. Pour la Belgique de 1925, cela se traduit par une demande supplémentaire de 2,5 milliards !". Volgens dit deel van de opinie was er dus geen speculatie (tenzij als uiterst marginaal fenomeen, dat zeker geen invloed kon hebben op het ineensstorten van de BF), maar alleen dekking in vreemde deviezen door industriëlen en handelaars die tot dan toe nagelaten hadden dit te doen, omdat zij geloofden in het welslagen van Janssens plan. Hoewel hij eveneens vaststelt dat er geen transakties plaatsvonden in strijd met de letter van de deviezenreglementering, beweert V. Janssens (77) echter dat dit "niets afdoet aan hun spekulatief karakter". Deze beide tegenstrijdige stellingen maken het bij-

Staatsschatkistbons te verkopen; hij wordt vervolgd, zegt de *Libre*, maar in feite lagen die circulaires nog onuitgepakt op zijn bureau, tevens waren ze bestemd voor de afgevaardigden-beheerders, niet voor het publiek.

3) Volgens *L'Indépendance Belge* gaat het niet alleen om deze M.D. maar om verschillende klachten :

- Parket is binnengevallen in een financiële instelling in Brussel, waar korrespondentie en boekhouding werd nagekeken en de financiers ondervraagd; zonder gevolgen.

- Te Hamme : ondervraging beheerder fin. instelling : geen gevolg.

- Te Antwerpen bij wisselagent : idem (21-24-25 maart 1926).

Triomfantelijk kan de krant dan ook schrijven (1.4.1926) : "Pendant quelques jours, après sa déclaration, nous lui avons fait crédit impartiallement dans l'attente de ce qu'il pourrait faire sortir de ces poursuites. Après quinze jours, nous constatons sa carence totale".

4) *L'Echo de la Bourse* (22.4.1926) : "Sur 400 millions de francs d'opération, les 3/4 ont été passés au crible de ces investigations et se sont révélés absolument normales, correspondant à des opérations commerciales en cours. Une dizaine de cas douteux ont été déférés au Parquet, mais il y a eu non-lieu".

(76) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 105.

(77) V. JANSSENS, *art. cit.*, p. 86.

gevolg zeer moeilijk een definitief oordeel uit te spreken over de kwestie van de speculatie : wel of geen kwaad opzet ?

Maar anderzijds (en ofschoon het zo is dat reeds sinds 1923 de kapitaalvoer in België begon plaats te maken voor kapitaal-uitvoer) is het toch een opmerkelijk feit dat op enkele dagen, 10-13 maart, ca. 400 miljoen BF de grens overstaken (78). Vreemd genoeg verschijnt er in *La Libre Belgique* op 24 april een artikel waarin een grootindustriële hierover getuigt : "Je suis persuadé qu'un grand trafic (de capitaux) se faisait et se fait encore à l'heure actuelle. En effet, mardi dernier, me trouvant à Bergen-op-Zoom j'ai appris que les banques étaient tellement envahies par les Belges qui venaient y déposer leurs capitaux, que certaines d'entre-elles avaient dû augmenter d'urgence le nombre de cassettes mises à la disposition du public" (!).

Hoe duidelijk sommige elementen hier vernoemd ook mogen zijn (bv. het terugtrekken van de grote bons, de gewilde indiskreties, de kapitaalvlucht,...), toch is voorzichtigheid steeds geboden bij zulke deducties. Zo zou bv. de groep Solvay en de Société Générale na de vergadering van 10 maart akkoord zijn geweest om hulp te verlenen op de fatale termijn 1.12.1926, als de 1,8 miljard-lening ging verstrijken (79). Ook Baudhuin geeft een goed voorbeeld van het gevaar al te vlug te veralgemenen (80) : de Société Générale zou volgens hem — maar alléén volgens hem ! — 300 miljoen schatkistbons in haar bezit niet hebben omgezet, maar bewaard hebben tot na de crisis, hiermee indirect de regering steunend. Maar ook op dat punt is vaagheid de dominante (zoals gezegd, is het alleen Baudhuin die dit feit vermeldt) : dit maakt categorieke uitspraken zeer moeilijk, zo niet onmogelijk.

i. De nieuwe regering : opnieuw vertrouwen en de 2de stabilisatiepoging

Wellicht is het interessant en verhelderend de politieke ontwikkeling na Poulet-Vandervelde in het kort weer te geven. De regering

(78) L. MOYERSOEN, *op.cit.*, p. 320.

(79) H. VAN DER WEE, "Beschouwingen over de Belgische muntsaneringspolitiek ten tijde van Koning Albert I", *Handelingen van het Colloquium Koning Albert, 26-29 mei 1975*, Brussel, A.R.A., p. 43.

(80) F. BAUDHUIN, *Finances belges*, p. 106 & IDEM, *Histoire économique de la Belgique*, p. 156.

beschikte nog over een ruime parlementaire meerderheid en over voldoende interne eensgezindheid, ondanks de defektie van enkele ministers, zoals de liberaliserende Rolin en Kestens; maar het brutale "Allez-vous-en" van de parlementaire minderheid bij monde van Janson op 3-4 mei in de Kamer bleef niet zonder gevolgen : Pouillet diende ontslag in op 8-11 mei (81), onder druk van een complete financiële en monetaire chaos. Door vele nostalgieken van het regime van vóór 1919 werd dit beschouwd als hun rechtmatige "revanche voor de coup van Loppem" : een teken aan de wand ?

De gehate regering Pouillet-Vandervelde verdween dus temidden van een grote crisis en van het algemeen gejuw van de oppositie; maar slechts enkele maanden later horen we Despret verklaren (82) dat alles weer vlug in orde komt, dat iedereen opnieuw vertrouwen mag en moet hebben. Wat verklaart deze plotse ommekeer ? Op 20 mei werd een nieuwe regering gevormd met mensen die blijkbaar "vertrouwen" inboezemden : Jaspar (konservatieve katholiek) en vooral Francqui, van de Société Générale (83). Zijn stabilisatietechniek zou overigens niet veel verschillen van die van Jansen (84). Ook hij zal onderhandelen met het buitenland (100 miljoen \$ op 30 jaar, 7% interest). Ook hij zal nieuwe belastingen heffen (2 miljard) maar vooral de indirecte belastingen zullen sterk stijgen ! Dit alles zal steunen op een stabilisatieniveau, maar nu van 175 BF per pond sterling, wat niet naliet de industriële positief toe te schijnen, zoals uit Shepherds uitleg hierboven blijkt. Ten slotte zal Francqui volmachten krijgen, nl. voor de geforceerde konsolidatie van de vlottende schuld door de oprichting van de NMBS : de schatkistbons werden verplicht ingewisseld tegen aandelen in deze maatschappij. Francqui zou aldus op korte tijd de financiële toestand saneren : reeds op 15 nov. 1926 nam hij ontslag, eens zijn taak als "homme providentiel" volbracht.

(81) 8 mei : officieus ontslag van Pouillet; 11 mei : formeel; 20 mei : nieuwe regering.

(82) *L'Etoile Belge*, 3.6.1926.

(83) Waarvoor G. Sap Pouillet reeds gewaarschuwd had : "Il n'est pas possible que M. Francqui soit le seul maître de nos destinées. Les représentants de la haute banque auront dès lors les coudées franches et je me permets de vous dire très franchement que les intérêts de la haute banque ne sont pas toujours ceux de la collectivité". A.R.A., *Fonds Pouillet*, nr. 148, Sap aan Pouillet, 14 april 1926.

Hoewel de BWP en haar leiders persoonlijk de mening waren toegedaan dat de bankwereld de regering had gekelderd, zou de socialistische partij opnieuw in de regering treden, samen met de liberale partij en de conservatieve katholieken, zelfs met Francqui persoonlijk, de vertegenwoordiger bij uitstek van de bankwereld die ze veroordeelden ! Het was grotendeels de rechterzijde zelf trouwens die op de deelname van de BWP aangedrongen had, na de vorige regering te hebben willen kelderen. Volgens H. Haag (85) : "Le 17 avril, Félicien Cattier, membre influent de la Société Générale, estima que Pouillet et Janssen devaient s'en aller et que la seule solution était un cabinet triparti avec en son sein Francqui et Vandervelde". Beiden schijnen een grote wederzijdse achting gehad te hebben en, steeds volgens H. Haag, bestaan er bewijzen voor het feit dat Francqui in april 1926 geenszins de idee van een regering met Vandervelde als premier verwierp, op voorwaarde dat de invloed van de BWP werd geneutraliseerd door een "groupe bourgeois consistant". Zijn diepe wens schijnt inderdaad een driedelige regering geweest te zijn (86). Die medewerking van de BWP aan een Nationale Unie zou sommigen zwaar wegen : zo P.H. Spaak, die het compromis niet kon verkroppen, ontslag nam als kabinetsmedewerker van minister Wauters en voor een tijd "hard rood" uitsloeg. Maar de grote meerderheid van de BWP had blijkbaar geen bezwaren (de BWP werd door de kiezer zelfs niet onmiddellijk gedesavoueed voor deze politiek : bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1926 won de BWP 198 mandaten bij (totaal : 3.362) en drong voor de eerste maal binnen in 145 gemeenteraden). Vanaf dit ogenblik is duidelijk gebleken dat de BWP zich definitief verzoend had met de eisen en spelregels van parlementaire democratie en koalitiepolitiek.

(85) H. HAAG, *Histoire de la Belgique contemporaine*, p. 93.

(86) Het waren niet alleen Francqui's wensen die goed overeenstemden met de latere realiteit. In het *Fonds Pouillet* nr. 149, nota van Pouillet : "Visite de Hautain : prendre gens qui ont confiance Société Générale. 1. Francqui. 2. Galopin. 3. Cattier. Pas Jaspas : vaut mieux Francqui". Liebaert zegt, volgens dezelfde nota : "préférable que socialistes restent au pouvoir".

4. KONKLUSIE : DE NOODLOTTIGE GEVOLGEN VAN EEN "GEMIS AAN VERTROUWEN" TEGENOVER EEN REGERING

Opmerkelijk is dat het historisch onderzoek sinds 1926 weinig heeft bijgedragen tot het vormen van "definitieve" en nieuwe konklusies wat betreft de oorzaken van de val van de regering Poulet-Vandervelde. In recente tijden hebben slechts V. Janssens en Van der Wee zich over dit probleem gebogen. Met enige overdrijving zou men zelfs kunnen zeggen dat de grote stellingen hierover reeds daags na 15 maart gevormd zijn geworden en dat sindsdien daaraan weinig of niets is veranderd. De socialistische pers sprak toen reeds rechtuit over de schuld van de "grote financiers", zonder die schuld evenwel nader te omschrijven. Nu nog inkrimineert een auteur als M.A. Pierson (87) diezelfde grote financiers — zonder hun echte invloed evenmin te bepalen.

De meeste andere auteurs aanvaardden die beschuldiging echter niet. Ze vinden de redenen der mislukking in verschillende andere factoren. V. Janssens meent bv. dat de buitenlandse bankiers reeds in oktober 1925 een zware hypoteek op het plan gelegd hadden; andere auteurs (als bv. Shepherd, Widmer,...) willen geen enkele faktor als dominant beschouwen : voor hen is er een "circulus vitiosus" ontstaan, waarin één element een ander stimuleert en omgekeerd,... de opeenstapeling en de wederzijdse beïnvloeding van al deze factoren leidde dan tot de catastrofe van 15 maart. Voornamelijk steunend op het feit dat er geen onwettige speculatie tegen de Belgische frank werd gepleegd, gaat ook Baudhuin de hypothese van de "samenzwering der bankiers" van de hand wijzen : "C'est du romantisme". Al deze auteurs stellen — terecht — vast dat het voorhanden zijnde materiaal een duidelijke, eenvoudige, direkt-oorzakelijk ingreep van de geldmachten onbewijsbaar maakt. "Quelle aubaine, quel appareil dans la lutte des classes si l'on pouvait dénoncer comme coupable la classe des banquiers, des capitalistes... Mais que l'on nous cite des faits précis", zegt de katolieke volksvertegenwoordiger Wauwermans nijdig in de Kamer op 17 maart 1926. Inderdaad is het geheel van bovenstaande bladzijden hoofdzakelijk gebaseerd op aanwijzingen, afleidingen, "sous-entendus", enz., maar nooit brengen zij "des faits

(87) M.A. PIERSON, *Histoire du socialisme en Belgique*, Bruxelles, IEV, 1953, p. 167.

précis”, konkrete onbetwistbare feiten naar voren : bv. de perskam-
pagne kan slechts als een indirecte en zeer vage uitdrukking van de
financiële machten beschouwd worden; de impact van Desprets be-
weging kan uiteraard niet op ondubbelzinnige wijze (“in cijfers” en
met dokumenten) worden aangetoond; de “defaitistische” verkla-
ringen van de bankiers in het buitenland kennen we slechts langs zeer
indirecte, vage wegen en bewijzen op zich nog niets, enz.

Maar toch zou ik willen wijzen op een inkonsekwentie die vol-
gens mij velen van die auteurs begaan. Het is bijzonder treffend bij
bv. F. Baudhuin. “Il n’y a donc pas eu d’action contre le gouverne-
ment. On ne se méfiait pas du gouvernement proprement dit, mais
du Franc... La conspiration des banques n’a jamais existé” (88). Maar
enkele bladzijden verder, volledig in tegenstelling daarmee : “...hos-
tiles non à la stabilisation elle-même, mais à la tendance gouverne-
mentale” ! En verder : “L’hostilité était réelle... Si l’on a vu certains
financiers se mêler à l’affaire ce fut plutôt poussés par leurs opinions
politiques que par leurs intérêts, qui leur auraient commandé de
rester bien à l’écart du débat” (89). Men kan zulke voorbeelden ver-
menigvuldigen : allen nemen ze in hun verklaringen een dominerende
faktor op die genoemd wordt ofwel, “la nécessité d’un état de sta-
bilité politique pour la réussite d’un tel plan” (Laurans); ofwel, zeer
pudiek, een “psychologische faktor” bij wat zeer veralgemenend “het
publiek” genoemd wordt; of nog “un manque de confiance” (Bau-
dhuin). Maar nooit worden daar de voor de hand liggende
konsekwenties uit gehaald. Omdat er — op dit ogenblik ! — geen evi-
dente bewijsstukken bestaan om de gezochte “invloed der geld-
machten” precies te omlijnen, wordt deze faktor verwezen naar een
tweederangsplaats, onder een of andere vage, verdekte benaming
zoals hierboven. Kan men verder gaan dan het uitgangspunt in de in-
leiding, nl. een verdenking ? Objektief moet men vaststellen dat door

(88) F. BAUDHUIN, *Finances belges...*, p. 106.

(89) Nog twee typische voorbeelden : H. HAAG, *op.cit.*, p. 94 : “A côté de
l’hypothèse d’un complot des banquiers — qui demeure plausible — nous plaçons
au même niveau celle d’un différent, qui situé sur le plan de la technique
d’abord, aurait débordé avec le temps et l’obstination des deux parties, sur celui
de la politique générale” : eigenaardige hypotese ! Van der Wee zegt van zijn kant
 (“Belgische muntsaneringspolitiek”, p. 53) : “...de negatieve aktie van de Bel-
gische privé-bankiers was betekenisvol naar het einde van de krisis toe en was on-
getwijfeld politiek gekleurd, maar deze oppositie was slechts succesvol omdat ze
kon steunen op bepaalde technische zwakheden in het plan van de regering.” Is
dit niet omkeerbaar : zonder die oppositie zou het plan dus geslaagd zijn ?

gebrek aan zwart-op-wit feiten, het antwoord op dit probleem niet kan gesteld worden in termen van schuldig/onschuldig. Hoogstens kunnen de sterke aanwijzingen ons toelaten over de geldmachten te blijven spreken als “hoofdverdachten”.

Maar een subjektieve konklusie leidt verder dan het zuiver factuele en onomstootbare : blijven staan bij het stadium van “hypotesen” en “gebrekkelig materiaal”, zoals dat vaak gebeurt in de literatuur over dit onderwerp en zoals ook gebeurde in deze tekst, brengt uiteindelijk slechts zwakke, steriele en onprecieze opvattingen voort. — In 1926 zei een zakenman woordelijk (90) : “Si vous rencontrez dans la rue un individu qui s'en allait criant : je veux casser la figure à un bourgeois, et qu'il vint vous demander de lui prêter votre canne, la lui prêteriez-vous ? Les socialistes veulent casser la figure au capital, les capitalistes ne leur prêteront pas leur argent !” Deze opvatting vindt men zeer vaak terug in de toenmalige pers en publikaties en die uitspraak zelf is typerend voor honderden andere gelijkaardige uitdrukkingen. Uiteraard is het niet omdat deze mensen zo dachten dat de realiteit van Poulets val óók van die aard is. Maar meer dan een gedachtenstructuur, maakt het een *machtsstructuur* duidelijk; een machtsstructuur waarin men zich vragen kan stellen over de zin van een democratisch verkozen meerderheid en waarin de woorden van Despret hun volle gewicht krijgen : “... la confiance financière diffère de la confiance politique” (91).

Guy Vanthemsche, L. Nantierlaan, 81, 1960 Sterrebeek

(90) Geciteerd door MELOT in *Revue Générale*, 15.5.1926.

(91) Na het schrijven van deze tekst, en te laat om nog gebruikt te kunnen worden, verschenen twee werken : 1) L.H. DUPRIEZ, *Les réformes monétaires en Belgique*, Bruxelles, 1978, 223 p. Hierin ook een hoofdstuk over de periode 1925-26. Maar volgens V. Janssens in *De Standaard* (?-2.1978) : “Het historisch relaas gaat voorbij aan essentiële feiten...de monetaire analyse overheerst”. Volgens Dupriez was de 175 BF-stabilisatievoet onverantwoord. 2) J.N. JEANNE-NEY, *Leçons d'histoire pour une Gauche au pouvoir*, Paris, Seuil, 1977, verhaalt de geschiedenis van de “Cartel des Gauches” in Frankrijk (1924-26), die trefende parallelismen vertoont met de belevenissen van Poulet-Vandervelde. De “linkse” regering van E. Herriot moest een dringende monetaire stabilisatie doorvoeren. Maar : “Le Cartel menaçait l'Argent et l'Argent prit peur” (J. Bainville, 1935) : de poging van Herriot stuitte op “une panique organisée en sous-main

Guy VANTHEMSCHE

**LA CHUTE DU CABINET Poullet-
Vandervelde : UNE CONSPIRATION
DES BANQUIERS ?**

par

Guy VANTHEMSCHE

RESUME

L'étude des circonstances de la chute du gouvernement "progressiste" Poullet-Vandervelde pourrait certainement aider à mieux comprendre les relations mal connues entre finances et politique. Pourtant une difficulté majeure se pose ici : des conclusions irréfutables resteront hors de portée à cause du manque de documents qui pourraient démontrer une relation de cause à effet entre l'action des milieux financiers et la chute du gouvernement. Est-ce à cause du caractère ("occulte") même de cette action ? Ou parce que ce phénomène se situe au niveau des structures de pouvoir de la société (non réductible à des "preuves par documents") ?

On peut néanmoins dégager quelques lignes de force de l'action contre le gouvernement, qui par sa politique fiscale et son existence même mécontentait profondément les possédants. Elle visait surtout à faire échec au plan d'assainissement financier de Janssen : car du succès de ce plan dépendait la survie du gouvernement. Le principal des nombreux mouvements extra-parlementaires qui apparaissaient alors était la Ligue de l'Intérêt Public (animée par le sénateur libéral Despret et regroupant les principaux intérêts économiques du pays). Elle travaillait, en étroite collaboration avec une certaine presse, à une campagne visant à créer dans le public un climat de méfiance envers le plan Janssen. Ainsi a-t-elle voulu et su toucher le gouvernement par la voie dangereuse de la dette flottante, une des pierres d'achoppement du plan Janssen. Une autre cause décisive de l'échec du plan fut le refus des banques étrangères d'accorder un prêt indispensable de 150 millions de \$. Après une volonté explicite de leur part de sauver la Belgique du chaos monétaire, la cause de leur volte-face reste obscure. Toutefois, il paraîtrait qu'à leurs yeux une stabilisation était devenue impossible à cause du mauvais climat interne belge (campagnes de méfiance, rumeurs défaitistes des banquiers belges propagées à l'étranger). D'autre part, les banquiers étrangers avaient posé une condition sine qua non à l'octroi de leur prêt : la collaboration active des banquiers belges à l'effort gouvernemental. A plusieurs reprises, à des moments cruciaux, ceux-ci ont pourtant refusé toute coopération avec le gouvernement. A ceci, il faut en outre ajouter des fuites de capitaux et des indiscrétions à des moments décisifs (pourtant il ne semble pas y avoir eu de véritable spéculation de quelque importance). Tous ces soupçons sont d'autant plus fondés qu'il est impossible de distinguer des défauts techniques notables dans le plan Janssen même, dont l'échec est par conséquent imputable avec beaucoup plus de probabilité aux diverses pressions externes des milieux financiers. A cet égard, il est frappant que l'échec du gouvernement a été ressenti et expliqué dans ce sens par les groupes d'opposition eux-mêmes.

**THE OVERTHROW OF THE POULLET-
VANDERVELDE GOVERNMENT :**

A "CONSPIRACY OF THE BANKERS" ?

by

Guy VANTHEMSCHE

SUMMARY

A study of the circumstances in which the progressist Poulet-Vandervelde cabinet was overthrown, could certainly bring more clarity in our knowledge with regard to the hitherto little known connections between the political and financial circles. There is a great difficulty : the lack of documents in which the action of the financial circles can be clearly indicated as the direct cause of the overthrow of the government. Consequently, incontestable conclusions in this context will never be possible. It is on account of the "concealed" nature of that action ? Or is it because the process takes place at such a high level of society — where "documentary evidence" no longer reflects the entire course of the decision-making process ?

In spite of this gap it is possible to point out a few lines of force in the action against a government which, by its very existence and by its fiscal policy, strongly alarmed the propertied classes. That action was directed mainly at making the financial reorganization-plan of Janssen fail : indeed, the survival of the government depended on the success of that plan. The most important of the many extra-parliamentarian movements which came into existence about that time was the "Ligue de l'Intérêt Public". The League was inspired by the liberal senator Despret and grouped the main economic interests of the country. It closely co-operated with a certain press which tried to create a climate of distrust with the public with regard to the Janssen-plan.

Thus they wanted to hit the government — in which they indeed succeeded — on the plane of the floating debt, one of the cornerstones of the Janssen-plan.

Another important cause of the failure of the plan was the refusal of the foreign banks to grant the indispensable 150-million dollar loan. After their express assertion that they wanted to save Belgium from the financial chaos, this sudden change is most surprising and its underlying reasons are obscure. It seemed that they were of the opinion that a stabilization had become impossible on account of the unfavourable home climate : distrust prevailed and sad rumours were spread abroad by Belgian bankers. On the other hand the foreign bankers had promised their loan only on the condition that the Belgian bankers should take an active part in the efforts of the government. At crucial moments, however, the Belgian bankers made default. Here the flight of capital must also be mentioned as well as certain indiscretions at decisive moments. Yet, a real speculation of some extent has been out of the question.

Guy VANTHEMSCHE

All these aggravating circumstances are the more important as it can be ascertained that the Janssen-plan was quite in order technically and that, consequently, its failure is even more likely to have been caused by the action of the financial pressure-groups. Even the opposite gave an explanation in that sense for the failure of the government.